

Учреждение образования «Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка»

Факультет дошкольного образования
Кафедра методик дошкольного образования

(рег. № 4.11.14.03.22.2016
дата

СОГЛАСОВАНО

Заведующий кафедрой
методик дошкольного образования

Д.Н. Дубинина
18 03 2016 г.

**УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС ПО УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЕ
РАЗВИЦЦЁ БЕЛАРУСКАГА МАЎЛЕННЯ ДЗЯЦЦЕЙ ДАШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ
для специальности: 1 – 01 01 01 Дошкольное образование**

1-01 01 02 Дошкольное образование. Дополнительная специальность

Составители:

Н.С. Старжинская, профессор кафедры методик дошкольного образования учреждения образования «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка», доктор педагогических наук, профессор;

Д.Н. Дубинина, заведующий кафедрой методик дошкольного образования учреждения образования «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка», кандидат педагогических наук, доцент.

Рассмотрено и утверждено
на заседании Совета БГПУ 31 __ марта 2016 г.

протокол № __ 7 __

ЗМЕСТ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА.....	4
ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	6
ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ.....	46
РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ.....	53
ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ.....	55

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

“Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” – вучэбная дысцыпліна, якая змяшчае сістэматызаваныя навуковыя веды пра развіццё маўлення і беларускамоўных зносін дзяцей дашкольнага ўзросту ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму.

Вучэбна-метадычны комплекс (ВМК) па вучэбнай дысцыпліне “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” распрацаваны ў адпаведнасці з Дзяржаўным стандартам па спецыяльнасці 1-010101 “Дашкольная адукацыя” і базавай вучэбнай праграмай для ўстаноў вышэйшай адукацыі.

Прызначэнне вучэбна-метадычнага комплексу - авалоданне студэнтаў кампетэнцыямі па методыцы развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту.

Навукова-тэарэтычныя палажэнні вучэбна-метадычнага комплексу грунтуюцца на лепшых дасягненнях методыкі развіцця беларускага маўлення дзяцей.

Да іх адносіцца: метадычнае спадчына лепшых педагогаў Беларусі (Я. Колас, М. Багдановіч, У. Луцэвіч і інш.) Сучасныя метадычныя даследаванні (Е. Р. Андрэева, Н. С. Старжынская і інш.).

У дадзеным вучэбна-метадычным комплексе адлюстроўваецца як змястоўны аспект вучэбнай дысцыпліны “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту”, так і працэсуальная бок яе вывучэння ў выглядзе адзінства лекцыйных, семінарскіх, практычных заняткаў.

Мэта вучэбна-метадычнага комплексу: кіраванне і самакіраванне вучэбнай дзейнасцю па развіцці прафесійнай кампетэнтнасці студэнтаў у працэсе асваення методыкі развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту ва ўмовах установы вышэйшай адукацыі.

Вучэбна-метадычны комплекс па вучэбнай дысцыпліне “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” раскрывае патрабаванні да зместу дысцыпліны, да адукацыйных вынікаў і з’яўляецца сродкам іх дасягнення і ацэнкі: забяспечвае эфектыўнае засваенне студэнтамі вучэбнага матэрыялу, вызначанага Дзяржаўным стандартам, базавай і вучэбнымі праграмамі па методыцы развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту; аб’ядноўвае ў адзінае цэлае розныя дыдактычныя сродкі (навучальныя дапаможнікі, планы семінарскіх і практычных заняткаў і г. д); забяспечвае пераемнасць у выкладанні методыкі развіцця беларускага

маўлення дзяцей з педагогікай, псіхалогіяй, псіхалінгвістыкі; з'яўляецца сродкам кіравання самастойнай працы студэнтаў.

Вучэбна-метадычны комплекс па развіцці беларускага маўлення дзяцей ўключае: тэарэтычны раздзел (канспекты лекцый); практычны раздзел (планы семінарскіх і практычных заняткаў); раздзел кантролю ведаў (пытанні да экзамену); дапаможны частка (базавая вучэбная праграма).

Асноўнымі метадамі (тэхналогіямі) навучання, якія адказваюць мэтам вучэбна-метадычнага комплексу выступаюць:

знакава-кантэкстная тэхналогія;

камунікатыўныя тэхналогіі, заснаваныя на актыўных формах і метадах навучання (дыскусія, прэс-канферэнцыя, навучальныя дэбаты, круглы стол і інш.;

гульнявыя тэхналогіі (дзелавыя, ролевыя, імітацыйныя гульні).

Рэалізацыя вучэбна-метадычнага комплексу прадугледжвае ўзмацненне практыка-арыентаванай накіраванасці прафесійнай падрыхтоўкі спецыялістаў.

Вучэбна-метадычны комплекс па вучэбнай дысцыпліне “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” прызначаны для выкарыстання студэнтамі дзённай і завочнай формаў атрымання адукацыі.

Спіс аўтараў вучэбна-метадычнага комплексу: прафесар Н.С. Старжынскія, дацэнт Д.М. Дубініна.

ТЭАРЭТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Лекцыя 1. Білінгвізм як сацыяльна-культурны і псіхалага-педагагічны феномен

Маўленчае развіццё дашкольнікаў у Беларусі адбываецца ў спецыфічнай сацыялінгвістычнай сітуацыі руска-беларускага блізкароднаснага двухмоўя. Паводле расійскага псіхалінгвіста А.А. Лявонцьева, вылучаюцца родная мова, якая засвойваецца дзецьмі з маленства (гэта мова бацькоў і сацыяльнага асяроддзя, мова нацыянальнай большасці ў дадзенай краіне); другая мова (як правіла, мова нацыянальнай меншасці, што пражывае ў дадзенай краіне) і замежная мова, носьбітаў якой ў дадзенай мясцовасці (краіне) амаль ці зусім няма.

Для большасці дзяцей першай мовай, на якой яны вучацца гаварыць і думаць, мець зносіны з акружаючымі іх людзьмі, з'яўляецца руская мова. Беларуская мова выступае для іх як другая. У той жа час беларуская мова для беларускіх дзяцей асэнсоўваецца ў грамадстве як родная мова, на аснове якой ажыццяўляецца іх нацыянальна-культурная сацыялізацыя.

Для меншай часткі дзяцей, галоўным чынам ў сельскай мясцовасці, першай мовай з'яўляецца беларуская, праўда, часта не чыстая, а змешаная з рускай, засмечаная памылкамі інтэрферэнцыі (так званая трасянка). Гэтыя дзеці знаёмяцца ў дашкольнай установе і з рускай мовай, аднак іх маўленне часцей за ўсё цяжка аднесці да які-небудзь адной моўнай сістэмы.

Генетычная і псіхалагічная (з боку эмацыянальнага стаўлення да абедзвюх моў) блізкасць рускай і беларускай моў, асаблівасці руска-беларускага білінгвізму патрабуюць спецыфічных падыходаў да развіцця рускага і беларускага маўлення дашкольнікаў. Асаблівай ўвагі вымагае навучанне дзяцей з рускамоўных сем'яў беларускай мове як другой роднай.

Валоданне чалавекам дзвюма мовамі называецца *білінгвізмам*. (Веданне болей за дзве мовы называюць мульці- або полілінгвізмам.)—,

Чалавек, які валодае ў роўнай або прыблізна роўнай ступені дзвюма мовамі як роднымі, называецца білінгвам - двухмоўнай асобай.

Існуюць розныя віды білінгвізму. Па ўзросце, у якім адбываецца засваенне другой мовы, адрозніваюць *білінгвізм ранні і позні*. Раннім білінгвізмам называюць засваенне другой мовы ў дашкольным узросце. Пры гэтым у раннім білінгвізме вылучаецца яшчэ так званы паралельны білінгвізм, калі дзіця з нараджэння чуе і паступова засвойвае адразу дзве мовы.

Па ўмовах засваення адрозніваюць білінгвізм *натуральны* (што засвойваецца ў натуральных сітуацыях зносін з носьбітамі другой мовы) і *штучны* (як вынік спецыяльнага навучання).

Білінгвізм аўтаномны і змешаны. У першым выпадку білінгв выразна дыферэнцыруе моўныя сістэмы, на якіх гаворыць, пераход ад стварэння тэкста на адной мове да стварэння на другой адбываецца шляхам пераключэння з механізма адной мовы на другі. У другім выпадку білінгв неакладна проціпастаўляе сістэмы абедзвюх моў, дзве моўныя сістэмы з'яўляюцца ўзаемапранікальнымі.

З псіхалагічнага пункту гледжання адрозніваюць білінгвізм *рэцэптыўны*, калі чалавек разумее маўленне на другой мове, але на ёй не гаворыць; *рэпрадуктыўны*, калі білінгв здольны ўзнавіць асобныя фрагменты або ўвесь тэкст на другой мове; і *прадуктыўны* – чалавек і разумее, і гаворыць на другой мове. Толькі ў апошнім выпадку другая мова можа выкарыстоўвацца як зродак зносін.

Маўленне чалавека пры пераходзе на другую мову не пазбаўлена ад *інтэрферэнцыі* – неадвольнага змешвання сродкаў дзвюх моў у вонкавым маўленні, пранікненні элементаў адной мовы (слоў, марфем, сінтаксічных схем, спецыфічных гукаў) у другую мову. Інтэрферэнцыя праяўляецца пры змешаным білінгвізме.

Станоўчы перанос маўленчых навыкаў (ужыванне асобных слоў, граматычных форм, вымаўлення гукаў) з адной мовы ў другую называецца **траспазіцыяй**. З’явы траспазіцыі асабліва яркая праяўляюцца пры засваенні блізкароднасных моў. Па словах беларускага псіхалінгвіста А.Я. Супруна, гэта з’ява вельмі карысная, якую неабходна абавязкова ўлічваць пры распрацоўцы метадыкі навучання блізкароднаснай мове (да якіх належаць руская і беларуская мовы).

Дашкольная установа, у якой забяспечваецца этнізацыя асобы, г.зн. натуральнае ўваходжанне дзіцяці ў духоўны свет і традыцыйнае жыццё роднага народа, у культуру нацыі як састаўную частку агульначалавечай культуры, з’яўляецца нацыянальнай дашкольнай ўстановай.

Літаратура

1. Паліева, Т.У. Развіццё білінгвальнай адукацыі дашкольнікаў у Беларусі (другая палова XX ст. – пачатак XI): манаграфія / Т.У. Паліева. – Мазыр, 2008.
2. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.
3. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.

Лекцыя 2. Станаўленне, сутнасць і асаблівасці двухмоўнага выхавання і навучання дзяцей дашкольнага ўзросту ў Беларусі

Для значнай большасці дашкольнікаў у Беларусі першай мовай, якую яны чуюць ад дарослых, на якой вучацца размаўляць, мець зносіны, з’яўляецца руская мова. Беларуская мова, да якой дзецці далучаюцца галоўным чынам у дзіцячым садзе, выступае для іх як другая.

Стыхійнае маўленчае развіццё дашкольнікаў характарызуецца рэцэптыўным і ў пэўнай ступені рэпрадуктыўным двухмоўем, г.зн. успрыманнем і разуменнем беларускага маўлення (напрыклад, казак, асабліва калі іх раскаванне суправаджаецца паказам малюнкаў або інсцэніроўкай), ўзнаўленнем некаторых яго элементаў (забаўлянак, вершаў, асобных слоў і выказаў). Гэта адбываецца дзякуючы блізкасці рускай і беларускай моўных

сістэм. Нават калі нейкі элемент паведамлення невядомы, агульны сэнс выказвання ўсё ж аказваецца зразумелым.

У працэсе маўленчага развіцця ў дашкольнікаў стыхійна фарміруецца вылучэнне маўленчай рэчаіснасці як асобнага віду чалавечай дзейнасці. У дзвюхмоўным асяроддзі дзеці пачынаюць усведамляць існаванне беларускай мовы і тое, што яна адрозніваецца ад рускай. Даволі выразнае ўсведамленне дзвюх моўных сістэм выступае ў дзяцей сярэдняга дашкольнага ўзросту, у старэйшым яно набывае яшчэ большую выяўленасць. Але з-за адсутнасці паўнацэннага беларускамоўнага асяроддзя сапраўднай жыццёвай неабходнасці карыстацца беларускай мовай у штодзённым жыцці ў рускамоўных дзяцей няма.

З другога боку, далучэнне да беларускай мовы ў сітуацыі блізкароднаснага дзвюхмоўя прыводзіць да памылак інтэрферэнцыі ў маўленні рускамоўных дзяцей.

Такім чынам, пры стыхійным засваенні дзвюх блізкароднасных моў у дашкольнікаў развіваецца сумешчаны механізм стварэння тэкстаў на гэтых мовах. Дзеці не заўважаюць сваіх памылак, у іх не фарміруецца “чуццё” адной і другой мовы. Памылкі інтэрферэнцыі ў сітуацыі блізкароднаснага дзвюхмоўя абумоўліваюцца ўплывам не заўсёды правільнага маўлення дарослых, часам адсутнасцю кантролю з боку дарослых за маўленнем дзяцей, а таксама неасэнсаваным характарам дзіцячага дзвюхмоўя, несфарміраванасцю дыферэнцыраваных устаноў на карыстанне адной і другой мовамі. Гэта прыводзіць да высновы, што ў сучаснай сацыялінгвістычнай сітуацыі дзеці могуць авалодаць правільным маўленнем на другой мове толькі ва ўмовах мэтанакіраванага навучання ў дашкольнай установе.

Авалоданне беларускімі дзецьмі рускай мовай – гэта авалоданне багацейшай крыніцай ведаў, сродак глыбокага рознабаковага развіцця дзіцяці. Авалоданне разам з рускай мовай беларускай складае адзін з

асноўных элементаў фарміравання асобы дзіцяці, засваення ім нацыянальнай культуры, станаўлення нацыянальнай самасвядомасці.

Мэта навучання беларускай мове – выхаванне ў дзяцей любові і павагі да роднага слова, фарміраванне чуйнасці да моўных норм і сродкаў выразнасці; развіццё адпаведнай моўнай здольнасці. Выхавальнік імкнецца сфарміраваць у дзяцей маўленчую дзейнасць на беларускай мове, набліжаную па ўзроўні да адпаведнай дзейнасці на рускай мове, стварыць перадумовы для выхавання двухмоўнай асобы.

Мова – гэта спецыфічны і ўніверсальны сродак аб’етывацыі зместу як індывідуальнай свядомасці, так і культурнай традыцыі. З аднаго боку, яна выступае як складальнік культуры, пад якой разумеюцца вынікі дзейнасці людзей, іх светапогляд, традыцыі, нормы жыццядзейнасці і сацыяльнага існавання, формы зносін, паводзін і г.д. З другога боку, мова з’яўляецца сродкам фарміравання асобы, інкультурацыі (сацыялізацыі).

Нацыянальна-культурная функцыя моўных сродкаў дазваляе далучацца да нацыянальных каштоўнасцей, спасцігаць іх асаблівасці ў значнай меры ўласна мовай народа. Менавіта веданнем значэнняў слоў нацыянальнай мовы, па сцвярджэнні вучоных, фарміруецца моўная свядомасць. Этнамова як кампанент этнасвядомасці накладвае пэўныя карэктывы на ўспрыманне і інтэрпрэтацыю чалавекам наваколля. Паколькі мова з’яўляецца формай існавання духоўнай культуры народа (фальклору, літаратуры, рэлігіі, філасофіі і г.д.), паўнацэннае вывучэнне мовы – гэта, перш за ўсё, далучэнне да духоўных каштоўнасцей сваёй нацыі. Навучанне мове ў кантэксце культуры мае на ўвазе і фарміраванне ў дзяцей каштоўнасных адносін да як першаэлемента культуры.

Большасць дзяцей у Беларусі авалодваюць з маленства рускай мовай, але беларуская мова - другая храналагічна, у грамадстве асэнсоўваецца як родная мова – аснова нацыянальна-культурнай сацыялізацыі беларускіх дзяцей. Авалоданне рускамоўнымі дзецьмі беларускай мовай складае адзін з

асноўных элементаў фарміравання асобы дзіцяці, засваення ім пачаткаў нацыянальнай культуры.

Ужо ў дашкольнай установе, асабліва ў адносінах да старэйшых дашкольнікаў, размова павінна ісці не проста аб навучанні мове, а аб моўнай адукацыі, якая, па сцвярджэнні даследчыкаў, з’яўляецца залогам авалодання культурай. Моўная адукацыя арыентавана не толькі на навучанне дзіцяці асноўным відам вуснага маўлення, але і на фарміраванне ў яго асобназначнага, станоўчага эмацыянальнага і творчага стаўлення да працэсу пазнання нацыянальнай культуры сродкамі роднай мовы. Мэтай моўнай адукацыі з’яўляецца само дзіця як чалавек культуры.

У адносінах да моўнай адукацыі на беларускай мове можна гаварыць аб паняцці *нацыянальна-моўнай адукацыі*, у працэсе якой дашкольнік уваходзіць у родную нацыянальную моўную культуру, у яе прастору, якая складаецца падчас змястоўнага суразмоўніцтва на беларускай мове. Вывучэнне роднай мовы як інструмента фарміравання нацыянальна-моўнай культуры накіравана на развіццё асобна значных уяўленняў, разуменне сістэмы каштоўнасцей уласнай лінгвакультурнай агульнасці.

На нацыянальна-культурнай функцыі мовы заснаваны лінгвакультуралагічны падыход да навучання мове, які забяспечвае, з аднаго боку, “уваходжанне” ў нацыянальную і сусветную культуру ў працэсе авалодання маўленнем на беларускай мове, а з другога – авалоданне беларускай мовай на аснове спасціжэння нацыянальнай культуры.

У сувязі з гэтым узнікае задача як мага больш ранняга – з моманту наведвання дзіцем установы дашкольнай адукацыі – далучэння дашкольнікаў да роднага слова шляхам увядзення ў нацыянальна-культурны фон беларускай мовы. У гэтым выпадку маўленчыя механізмы, што фарміруюцца ў дзіцяці, “працуюць” не толькі на рускую, але і на беларускую мову і забяспечваюць нацыянальнае бачанне навакольнай рэчаіснасці.

Можна вылучыць наступныя метадычныя напрамкі рэалізацыі лінгвакультуралагічнага падыходу да развіцця беларускага маўлення ў

рускамоўных дашкольнікаў: 1) спасціжэнне каштоўнасцей і рэалій нацыянальнай культуры; 2) засваенне дзецьмі нацыянальна маркіраваных адзінак беларускай мовы; 3) навучанне беларускай мове ў дыялозе культур.

Далучэнне дзяцей да каштоўнасцей нацыянальнай культуры прадугледжвае ўключэнне ў змест адукацыі культурознаўчых, перш за ўсё, мастацкіх тэкстаў, што адлюстроўваюць ментальны вопыт, культурныя асаблівасці беларускага народа. На аснове такіх тэкстаў адбываецца азнаямленне з культурным вопытам народа, этычнае і эстэтычнае ўздзеянне на думкі, пачуцці і паводзіны дзяцей.

Фарміраванню ў дзяцей каштоўнаснага стаўлення да нацыянальнай мовы садзейнічае ўключэнне ў змест навучання выказванняў пра Беларусь і беларускую мову, якія належаць выбітным стваральнікам культуры. Для дашкольнікаў гэта ў першую чаргу вершы пра родную мову, краіну Беларусь, беларусаў, якія яны з задавальненнем завучваюць і дэкламуюць.

У нацыянальна маркіраваных адзінках мовы культурознаўчая інфармацыя можа быць пададзена ў двух аспектах. Першы пласт нацыянальна маркіраваных адзінак складаюць словы, якія абазначаюць рэаліі духоўнай і матэрыяльнай культуры беларусаў, што адлюстроўваюць своеасаблівасць нацыянальнай карціны свету (назвы народных звычаяў і свят, пабудов, традыцыйнага адзення, абутку, страў нацыянальнай кухні, прадметаў народнага мастацтва, наймення прамежкаў часу, напрыклад, месяцаў і інш.

Да другога пласту нацыянальна маркіраваных адзінак мовы, у якіх праяўляецца культурознаўчае інфармацыя, адносяцца: устойлівыя параўнанні, заснаваныя на супастаўленні рыс характару, паводзін чалавека з жывёламі, раслінамі (надзьмуўся, як суч); фразеялагізмы (*як серада на пятніцу*) сімвалы (*вярба* – увасабленне жыццёвай сілы, устойлівасці) і інш.

Як відаць, асаблівую ўвагу педагог павінен надаць адбору дзіцячага лінгвакультурознаўчага матэрыялу, які ўключае: святы, традыцыі, звычай

беларускага народа; песні, танцы, казкі, паэзію, апавяданні, народныя гульні; прыказкі, прымаўкі, рыфмоўкі, чытагаворкі, скарагаворкі і г.д.

Трэці напрамак рэалізацыі лінгвакультуразнаўчага падыходу – дыялог культур – прызваны фарміраваць ў дзяцей ўяўленні пра самабытнасць і ўнікальнасць беларускай мовы і культуры шляхам яе параўнання з рускай мовай (а калі дзеці вывучаюць якую-небудзь замежную мову, то і з ёю). Гэта садзейнічае, па-першае асэнсаванню дзецьмі агульнага і адметнага ў нацыянальных традыцыях і выхаванню павагі да культурных каштоўнасцей абодвух народаў, а па-другое, як ужо адзначалася вышэй, папярэджанню і пераадоленню моўнай інтэрферэнцыі.

У той жа час функцыянаванне на тэрыторыі Беларусі дзвюх дзяржаўных блізкароднасных моў выклікае неабходнасць рэалізацыі білінгвальнай адукацыі – уваходжання дзіцяці ў культуру, фарміравання моўнай карціны свету сродкамі дзвюх моў. Вучэбнай праграмай дашкольнай адукацыі, незалежна ад моўнага рэжыму установы дашкольнай адукацыі (рускага або беларускага), прадугледжваецца ажыццяўленне нацыянальна-культурнай сацыялізацыі дзіцяці, фарміраванне яго нацыянальнай самасвядомасці.

Адным з перспектывных падыходаў да вырашэння рэалізацыі білінгвальнай дашкольнай адукацыі можа стаць інтэгратыўны падыход да распрацоўкі зместу адукацыі і метадычная інтэграцыя ў тэхналогіі працэсу фарміравання асноў нацыянальна-моўнай культуры ў старэйшых дашкольнікаў у працэсе развіцця маўлення і навучання рускай і беларускай мовам.

Літаратура.

1. Паліева, Т.У. Развіццё білінгвальнай адукацыі дашкольнікаў у Беларусі (другая палова XX ст. – пачатак XI): манаграфія / Т.У. Паліева. – Мазыр, 2008.

Лекцыя 3. Спецыфіка навучання рускамоўных дашкольнікаў беларускай мове як роднай

Псіхалагічна правільным шляхам навучання дашкольнікаў беларускай мове, развіцця ў іх беларускага маўлення з'яўляецца той, які спалучае, з аднаго боку, неўсвядомленае засваенне беларускай мовы ў штодзённых зносінах (праслухоўванне і абмеркаванне мастацкіх твораў, удзел у беларускіх народных гульнях і да т.п.), і з другога – спецыяльна арганізаванае навучанне (заняткі па развіцці беларускага маўлення і мастацкай літаратуры).

Навучанне рускамоўных дзяцей беларускай мове дае станоўчыя вынікі пры строгім захаванні ў зносінах з дзіцем прынцыпу «адна асоба ў адной сітуацыі зносінаў – адна мова». Гэта значыць, што адзін і той жа выхавальнік можа выкарыстоўваць ў зносінах з дзіцем і рускую і беларускую мовы, але строга прытрымлівацца адной з іх на пэўных занятках, у гульнях і да т.п. або ў пэўныя дні. Такім чынам у дзяцей фарміруецца дыферэнцыраваная маўленчая устаноўка на выкарыстанне беларускай або рускай мовы ў адпаведных сітуацыях. Маўленчая ўстаноўка дапамагае пазбегнуць змешвання дзвюх моў у маўленчай практыцы, выступае перадумовай прадухілення і выкаранення памылак інтэрферэнцыі.

Далучаць дашкольнікаў да роднага слова шляхам акультурацыі – увядзення ў нацыяльна-культурны фон беларускай мовы – неабходна як мага ранней, з моманту наведвання дзіцем дашкольнай установы. У гэтым выпадку маўленчыя механізмы, што фарміруюцца ў дзіцяці, «працуюць» не толькі на рускую, але і на беларускую мову і забяспечваюць нацыянальнае бачанне навакольнай рэчаіснасці. Ранняе ўвядзенне беларускай мовы, засваенне якой ідзе не апасродкавана – праз рускую мову, а непасрэдна, садзейнічае фарміраванню моўнамысліцельнай дзейнасці на беларускай мове.

Выхавальнік імкнецца забяспечыць дзецям радасць, задавальненне пры авалоданні беларускай мовай і захаваць станоўчую матывацыю яе засваення. Ён наладжвае асобасна значныя і эмацыянальна яркавыя зносіны на другой роднай мове. Асобасна арыентаваны падыход праяўляецца ў тым, што

беларуская мова як другая родная мова для дзіцяці ўводзіцца як натуральны спосаб самавыражэння. Тады дзіця знаходзіць задавальненне ў зносінах з беларускамоўным суразмоўцам, ў асобным самавызначэнні, адчуванні паспеху і прасоўванні наперад у авалоданні беларускай мовай як сродкам зносінаў, у апраўданым павышэнні самаацэнкі.

Паўнацэнная маўленчае развіццё дзіцяці не можа ажыццяўляцца без апоры на мастацкае слова. У сучаснай сацыялінгвістычнай сітуацыі, калі дзіця часта чуе змешаную руска-беларускую гаворку, недасканалае маўленне выхавальніка, далучыць дзяцей да жывога беларускага слова, садзейнічаць засваенню выразных сродкаў роднай мовы на ўзроўні чуцця і тым самым забяспечыць ўзбагачэнне духоўнага свету кожнага дзіцяці магчыма толькі праз мастацкую літаратуру.

Мастацкае слова выкарыстоўваецца, перш за ўсё, для фарміравання ў дзяцей ранняга і дашкольнага ўзросту “чуцця” беларускай мовы як роднай. У атмасферу жывога беларускага слова ўводзяць малых фальклорныя і лепшыя класічныя творы. Менавіта ў эстэтычнай асалодзе мастацкім творам на беларускай мове дзеці атрымліваюць задавальненне.

Беларуская мова выступае як «мова прыемнасці» (А.А.Лявонцьеў) ў працэсе гульні, якая стварае асаблівую «сферу зносінаў» і выклікае найбольшую ўнутраную актыўнасць у дашкольнікаў. Пры гэтым пэўную сферу зносінаў замацоўвае для кожнай з моў прынцып “адна гульня – адна мова”: на занятках па развіцці маўлення на рускай ці беларускай мовах выкарыстоўваюцца розныя гульні, што стварае неабходную маўленчую устаноўку на выкарыстанне той або іншай мовы.

Сродкамі беларускамоўнага развіцця дашкольнікаў і навучання іх беларускай мове выступаюць: прафесійна-маўленчая гатоўнасць выхавальніка; культурны моўны асяродак дашкольнай установы; зносіны выхавальніка з дзецьмі; гульня; мастацкая літаратура; займальныя маўленчы і моўны матэрыял; навучанне ў штодзённым жыцці і на занятках; сумесная дзейнасць і зносіны дзяцей рознага ўзросту; вучэбныя дапаможнікі для

дзяцей, метадычныя і вучэбна-метадычныя дапаможнікі для педагогаў дашкольных устаноў.

Для развіцця беларускага маўлення распрацаваны комплекс іерархічна арганізаваных камунікатыўных гульняў і практыкаванняў. Комплекс уключае чатыры сістэматызаваныя групы камунікатыўных гульняў і практыкаванняў: лексічныя гульні, граматычныя гульні, фанетычныя гульні і гульні на развіццё прадуктыўнага маўлення.

Методыка беларускамоўнага развіцця дашкольнікаў ўключае агульную стратэгію развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў і ўласна методыку развіцця маўленчых навыкаў (фанетычных, лексічных, граматычных), прадуктыўнага маўлення і фарміравання моўных ведаў і ўменняў.

Агульная стратэгія пабудовы працэсу навучання дашкольнікаў беларускай мове заключаецца ў наступным. Развіццё беларускага маўлення дзяцей неабходна ажыццяўляць паэтапна, пачынаючы з паступовага ўвядзення беларускай мовы ў розныя віды дзейнасці дзяцей ужо ранняга ўзросту. Гэта робіцца з мэтай развіцця ў малых першапачатковых навыкаў разумення мовы, умення паўтараць за выхавальнікам і па меры магчымасці самастойна ўзнаўляць узоры беларускага маўлення (асобныя словы, кароткія пацешкі, песенькі, лічылкі і да т.п.), што служыць фарміраванню ў іх пачуццёвай асновы руска-беларускага двухмоўя. На наступным этапе працягваецца навучанне дашкольнікаў малодшага і сярэдняга ўзросту рэпрадуктыўнаму беларускаму маўленню (пераказ, завучванне і ўзнаўленне кароткіх паэтычных твораў), ажыццяўляецца навучанне прадуктыўнаму маўленню, г.зн. уменню будаваць самастойныя па змесце і форме выказванні на беларускай мове (расказванне па карціне, пра цацку або прадмет, з асабістага вопыту). Нарэшце, у старэйшых дашкольнікаў, акрамя рэпрадуктыўнага і прадуктыўнага маўлення (з элементамі творчасці), фарміруецца пачатковае асэнсаванне некаторых асаблівасцей беларускай мовы (фрыкатыўнае вымаўленне гукаў [г], [г’], заўсёды цвёрдае вымаўленне

гука [p], наяўнасць спецыфічных сінтаксічных формаў тыпу *хвіліны са тры, хварэць на...* і г.д.). Навучанне на кожным наступным этапе ажыццяўляецца на фоне далейшага развіцця і ўдасканалення маўленчых навыкаў дзяцей, набытых на папярэдніх этапах.

Блізкасць і частковая тоеснасць лексікі, граматыкі і фанетыкі беларускай і рускай моў, безумоўная тоеснасць структуры звязнага тэксту і сродкаў міжфразовай сувязі ў тэксце на гэтых мовах абумоўліваюць *агульнасць задач развіцця маўлення* дзяцей на рускай і беларускай мовах. Аднак ў сітуацыі блізкароднаснага двухмоўя агульнапрынятыя задачы развіцця маўлення набываюць некаторыя спецыфічныя рысы. Гэта, перш за ўсё, фарміраванне ў дашкольнікаў уласна нацыянальнага бачання свету.

Спецыфіка методыкі навучання рускамоўных дашкольнікаў беларускай мове заключаецца ў абавязковым *супастаўленні з'яў рускай і беларускай моў* (па-беларуску кажам *у лісы лісяня*, а як па-руску?), каб размежаваць іх асаблівасці ў свядомасці дзіцяці. Такое супастаўленне тым больш важна, што толькі шляхам фарміравання элементарнага ўсведамлення з'яў беларускай і рускай моў і параўнання іх паміж сабой можна пазбегнуць або пераадолець інтэрферэнцыю.

Ключавой праблемай навучання дашкольнікаў блізкароднаснай мове выступае забеспячэнне іх станоўчай матывацыяй зносін на гэтай мове. Перадумовай узнікнення ўнутранай актыўнасці дзяцей 3-4 год можа быць патрэба ў зносінах з беларускамоўным дарослым для выражэння станоўчых эмоцый, для дасягнення сумеснага з ім або беларускамоўным равеснікам выніку ў практычнай або гульнявой дзейнасці. Для дзяцей 4-5 гадоў, акрамя таго, матывуючым фактарам маўленчай дзейнасці на беларускай мове з'яўляецца патрэба ў атрыманні новай інфармацыі пазнавальнага або асабовага характару. Для старэйшых дашкольнікаў сацыяльна матываванай з'яўляецца маўленчая дзейнасць на беларускай мове ў якасці ўзору для малодшых дзяцей. У гэтым узросце актывізуючую ролю адыгрываюць і “спаборніцкія” матывы.

Методыка навучання дашкольнікаў беларускай мове *спалучае рысы методыкі роднай мовы і другой мовы*. З дапамогай першай уводзяцца моўныя з’явы, што супадаюць ў беларускай і рускай мовах. Гэта асабліва датычыцца развіцця лексічнага запasu на другой мове і вымаўленчых навыкаў. Чым больш адрозніваюцца беларускай і руская тэматычная лексіка, фанетыка, граматыка, тым с большай падставай выкарыстоўваецца методыка навучання дзяцей другой мове. Але і ў гэтым выпадку шырокае выкарыстанне такога займальнага матэрыялу, як вершы, загадкі, прыказкі і прымаўкі і да т.п., элементаў народных гульняў, гутаркі па змесце заняткаў выключна на беларускай мове набліжаюць прыёмы навучання другой мове да прыёмаў навучання рускай мове.

Спецыфіка методыкі навучання бізкороднаснай мове выцякае і з факту няпоўнага двухмоўя дашкольнікаў, г.зн. няздольнасці іх «отключыцца» ад роднай (першай) мовы. Гэта робіць абавязковым супастаўленне з’яў рускай і беларускай моў, каб размежаваць іх асаблівасці ў свядомасці дзіцяці. Так, у многіх выпадках паралельна са слоўнікавай работай ёсць неабходнасць весці мэтанакіраваную арфаэпічную работу, каб папярэдзіць змешванне слоў, падобных па гучанні ў рускай і беларускай мовах. У гэтым выпадку асноўным метадычным прыёмам выступае параўнанне вымаўлення беларускіх і рускіх слоў (Па-беларуску вымаўляем гусь, гара, голуб, а як па-руску?).

Такім чынам, курс беларускай мовы для дашкольнікаў у сітуацыі блізкароднаснага двухмоўя будзеца, з аднаго боку, як спантанны, неадвольны, а з другой, як навучальны і ў пэўнай меры сістэматызуючы, абагульняльны. Неабходнасць унясення выправленняў у стыхійна набытыя дзецьмі маўленчыя навыкі прымушат будаваць яго і як карэкцыйны курс.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

3. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

Лекцыя 4. Камунікатыўная накіраванасць развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў

Зносіны – найважнейшы сродак развіцця маўлення. В айчыннай псіхалогіі зносіны разглядаюцца як частка які-небудзь дзейнасці і як самастойная камунікатыўная дзейнасць. Маўленчыя зносіны ў дашкольным узросце ажыццяўляюцца ў розных відах дзейнасці: у гульні, працы, бытавой, вучэбнай дзейнасці - і выступаюць як адзін з бакоў кожнага віда. Таму вельмі важна ўмець выкарыстоўваць для развіцця беларускага маўлення дзяцей ранняга і дашкольнага ўзросту любую дзейнасць, перш за ўсё вядучую – прадметную і гульнявую адпаведна.

Адраджаючы беларускую мову як родную, неабходна ўлічваць, што роднай мова становіцца тады, калі чалавек карыстаецца ёю ў важных, асобна значных або эмацыянальна яркіх сітуацыях зносін. Напоўніць такімі сітуацыямі працэс навучання – задача выхавальніка. Дашкольны педагог – не проста носьбіт беларускай мовы, якой ён свабодна валодае, не проста крыніца «лінгвістычнай інфармацыі». Яму неабходна ўмець знайсці значны для дзяцей прадмет зносін, які можа быць выказаны сродкамі менавіта беларускай мовы, накіроўваць гэтыя зносіны, прывесці дзяцей да цікавага для іх выніку.

Пры навучанні рускамоўных дашкольнікаў беларускаму маўленню перадумовай узнікнення ўнутранай актыўнасці дзяцей 3-4 год можа быць патрэба ў зносінах з беларускамоўным дарослым для выражэння станоўчых эмоцый, для дасягнення сумеснага з ім або беларускамоўным равеснікам выніку ў практычнай або гульнявой дзейнасці. Для дашкольнікаў 4-6 год, акрамя таго, матывацыйнам фактарам маўленчай дзейнасці на беларускай мове з'яўляецца патрэба ў атрыманні новай інфармацыі пазнавальнага і

асобаснага характару. Для старэйшых дашкольнікаў сацыяльна матываванай з'яўляецца маўленчая дзейнасць на беларускай мове ў якасці ўзору для малодшых дзяцей. У гэтым узросце актывізуючую ролю адыгрываюць і “спаборніцкія” матывы.

Важна, каб узаемны педагога з дзецьмі на беларускай мове не набывалі штучны, а тым больш прымусовы характар. Выкарыстанне выхавальнікам беларускай мовы падчас рэжымных момантаў, працоўнай дзейнасці дзяцей і да т.п. не толькі актывзуе беларускае гутарковае маўленне, але і садзейнічае развіццю ў дзяцей гатоўнасці ўступаць у зносіны на беларускай мове, цікавасці да такіх зносін, станоўчага стаўлення да мовы. У падобных штодзённых размовах дзеці прывучаюцца свабодна карыстацца беларускай мовай.

Найбольшую ўнутраную актыўнасць выклічае вядучая для дашкольнага ўзросту дзейнасць – гульня.

Калі матывы і мэты маўленчай дзейнасці заўсёды ляжаць па-за самім маўленнем, то матывы гульнявой дзейнасці заключаюцца ў самім працэсе гульні, а таксама ў разнастайных перажываннях, што суправаджаюць гульню. Гульні, якія выкарыстоўваюцца з мэтай развіцця беларускага маўлення, павінны адрознівацца ад тых, у якія дзеці гуляюць на рускай мове. Толькі такая гульня можа служыць псіхалагічным «апраўданнем» пераходу на беларускую мову.

У тэхналогіі выкарыстоўваюцца беларускія народныя гульні, рухавыя і карагодныя гульні з мастацкім словам, сюжэтна-ролевыя гульні, камп'ютэрныя гульні, комплекс іерархічна арганізаваных камунікатыўных дыдактычных гульняў і практыкаванняў, а таксама дыдактычныя гульні па навучанні грамаце.

Народныя гульні выкарыстоўваюцца ў штодзённым жыцці дзяцей ранняга і дашкольнага ўзросту.

З дзецьмі ранняга і малодшага дашкольнага ўзросту праводзяцца *карагодныя гульні тыпу «Знаёмства»* (“Адгадай, чый галасок”, “Хто

схаваўся?”, “Люстэрка” і інш.). Гэтыя гульні садзейнічаюць наладжванню дзіцячых узаемаадносін, выкліваюць жаданне ўступаць у зносіны, г.зн. размаўляць адно з адным. Захапіўшыся гульні, дзеці не заўсёды і заўважаюць, што гульня праводзіцца на беларускай мове, і неадвольна засвойваюць асобныя словы, выразы, песенькі.

З дзецьмі сярэдняга і старэйшага дашкольнага ўзросту, акрамя *карагодных*, праводзяцца народныя *гульні-драматызацыі* (“Пастух і статак”, “Воўк і авечкі”, “Гарлачыкі” і інш.). Роля гэтых гульняў двойчая. Па-першае, яны наладжваюцца спантанна. У гэтым выпадку проста ствараецца натуральная сітуацыя для далучэння дашкольнікаў да роднага слова, развіцця ў іх «чуцця» беларускай мовы.

Па-другое, беларускія народныя гульні выкарыстоўваюцца і мэтанакіравана для арганізацыі «ўтоенага» навучання – развіцця ў дзяцей тых або іншых якасцей маўлення. Напрыклад, для азнаямленага дзяцей з фармулёўкай пытання з дапамогай часціцы *ці* выкарыстоўваецца гульня “Макі-маковачкі”, у ходзе якой неаднаразова задаюцца пытанні тыпу “Ці паспеў мак?”, “Ці зацвіў мак?”. Дзеці не проста чуюць прыклад фармулёкі пытання, але і шматразова паўтараюць яго ў цікавай для іх дзейнасці.

Некаторыя народныя гульні мадыфіцыруюцца з мэтай фарміравання пэўных маўленчых навыкаў на беларускай мове. Напрыклад, каб практыкаваць дзяцей ва ўтварэнні назваў дзіцянят жывёл, ужыванні іх у родным склоне, па аналогіі з вядомай гульні “Кветнік” праводзіцца гульня “Заапарк”. Вядучы гаворыць: “Я быў у заапарку. Там ёсць розныя зьяры, няма толькі зубраняці”. Дзіця, якое выбрала сабе назву “зубраняці” гаворыць: “Зубраня ў заапарку ёсць, няма толькі ваўчаняці” і г.д.

Гульні-драматызацыі адрозніваюцца строгім размеркаваннем роляў і адпаведнымі ім слоўнымі прыгаворамі. З мэтай развіцця беларускага маўлення дзяцей неабходна заахвочваць іх імправізацыі, прыдумванне новых дыялогаў. Гэта дазволіць пераходзіць ад завучаных слоў і фраз да сапраўды маўленчай дзейнасці на беларускай мове.

Рухавыя і карагодныя гульні з мастацкім словам. Для гульні падбіраюцца рытмічныя вершы, лічылкі, пацешкі з дынамічным зместам, які дазваляе выконваць адпаведныя дзеянні. Засвойваючы мастацкі твор у рухавай гульні, дзіця глыбей, актыўней пранікае ў вобраз верша, лёгка ўлоўлівае музычнасць, напеўнасць, рытмічнасць мовы, пазнае дакладнасць, лаканічнасць слова (гл. дадатак 1).

Сярод стымулаў для праяўлення маўленчай актыўнасці дзяцей выключнае значэнне маюць цацкі-жывёлы і лялькі, да якіх дзеці ставяцца як да жывых істот.

С мэтай паступовага ўвядзення беларускай мовы ў розныя віды дзейнасці дашкольнікаў мы прапануем выкарыстоўваць ляляк-«беларусаў», напрыклад, дзяўчынку Паўлінку і хлопчыка Янку. Яны па адным або разам «прыходзяць» да дзяцей і цікавяцца іх заняткамі, гульнямі, «размаўляючы» толькі па-беларуску: задаюць пытанні, называюць асобныя прадметы, што знаходзяцца ў дзяцей, выконваюць з імі розныя дзеянні, расказваюць нескладаныя гісторыі. Такім чынам наладжваюцца сітуацыйна-дзелавыя зносіны на беларускай мове (гл. дадатак 6).

Асаблівую ролю ў развіцці беларускага маўлення як сродку зносінаў адыгрываюць *ролевыя гульні* з лялькамі-«беларусамі» і іншымі цацкамі – персанажамі беларускага фальклору (напрыклад, катком-залатым лабком). Такія гульні даступныя дзецям з трохгадовага ўзросту. Выхавальнік штодзённа наладжвае іх, прымаючы ўдзел у гульні разам з дзецьмі. Лялькі ў гульні «размаўляюць» толькі па-беларуску.

Лялькі -«беларусы» могуць «удзельнічаць» у гутарках па змесце літаратурных твораў на беларускай мове, «задаючы» пытанні, «удакладняючы» асобныя адказы дзяцей.

У такіх маўленчых сітуацыях дзеці вучацца прыслухоўвацца да беларускай мовы, успрымаць і разумець яе, у іх фарміруецца ўстаноўка на беларускую мову суразмоўцы, неадвольна засвойваюцца асобныя маўленчыя навыкі.

У тэхналогіі беларускамоўнага развіцця дашкольнікаў распрацаваны заняткі па фарміраванні ў дзяцей пазасітуацыйна-пазнавальных і пазасітуацыйна-асобасных зносін на беларускай мове.

Заняткі па фарміраванні пазасітуацыйных форм зносін на беларускай мове праводзяцца ў форме індывідуальнай або калектыўнай размовы з падгрупай дзяцей, якія не валодаюць адпаведнымі формамі зносін, у ранішнія і вячэрнія гадзіны.

Ва ўмовах, калі любая задача зносін можа быць вырашана дзіцем на рускай мове, штучнасць узаемін на беларускай мове часта перашкаджае яму ўключыцца ў камунікацыю з той жа псіхалагічнай нагрукай, што і на першай засвоенай мове. Псіхалагічныя ўмовы для размовы на беларускай мове, цікавасць да тэмы гутаркі ствараюцца з дапамогай літаратурных твораў на гэтай мове. Так, многія народныя казкі носяць у пэўнай ступені пазнавальны характар («Лёгкі хлеб», «Пшанічны каласок», «Чаму барсук і лісіца ў норах жывуць» і інш). Гэта дае падставы для выкарыстання іх с гэтай фарміравання пазасітуацыйна-пазнавальных зносін дзяцей на беларускай мове. Дзецям расказваецца казка, а затым праводзіцца гутарка пазнавальнага характару, звязаная з тэмай твора. Беларуская мова гутаркі ўспрымаецца дашкольнікамі зусім натуральна. У старэйшым дашкольным узросце для гутарак пазнавальнага характару выкарыстоўваецца і больш складаны фальклорны матэрыял – легенды і паданні (Легенда пра Магілеў», «Слуцкія паясы», «Як бог стварыў свет» і інш.).

Заняткі з падгрупамі дзяцей па фарміраванні пазасітуацыйна-асобаснай формы зносін праводзяцца ў форме непрымушанай гутаркі па матэрыялах беларускіх народных казак, вершаў, гульніў маральна-этычнага плану (расказы В.А.Сухамлінскага, Л.М.Талстога, В.Хомчанка і інш.).

Беларуская мова гутаркі пасля праслухоўвання твора на роднай мове для дашкольнікаў як бы сама сабой разумеецца. Як і раней, найбольшы стымул для актывізацыі маўлення дзяцей на беларускай мове ствараецца з

дапамогай «беларускамоўнай» лялькі, якая «ўдзельнічае» ў гутарцы, «задаючы» пытанні або поўнасю яе «праводзячы».

Станоўчы ўплыў на развіццё прадуктыўнага беларускага маўлення дзяцей сярэдняга і старэйшага дашкольнага ўзросту аказвае іх сумесная дзейнасць, у працэсе якой ажыццяўляюцца зносіны паміж яе ўдзельнікамі, накіраваныя на ўзгадненне намаганняў, накіраваных на дасягненне агульнага выніку (Я.Л.Каламінскі). Дзецям пятага і шостага году жыцця ўласцівы высокі ўзровень ўзаемадзення падчас гульні – гульніавы калектыў. Дзеці загадзя дамаўляюцца аб чарговасці адказаў кожнага з іх, у ходзе гульні яны ўважліва слухаюць адзін аднаго, пры неабходнасці паправляюць, даюць ацэнку, прыслухоўваюцца да меркаванняў таварышаў. Калі гульніавы праводзіцца на беларускамоўным матэрыяле (напрыклад, гульні, у якіх выкарыстоўваюцца матэрыялы беларускіх казак), а выхавальнік тлумачыць правілы гульні і вядзе яе на беларускай мове, зносіны паміж дзецьмі і вядучым адбываюцца на гэтай жа мове.

Для старэйшых дашкольнікаў сацыяльна матываванай з'яўляецца маўленчая дзейнасць на беларускай мове ў якасці прыкладу для малодшых дзяцей, якія толькі вучацца размаўляць па-беларуску, чытаць вершы, інсцэніраваць беларускія творы. Захвочванне дзяцей да такой дзейнасці становіцца стымулам для яе ўдасканалення. Тут спрацоўваюць і «спаборніцкія» матывы, уласцівыя дзецям шостага - сёмага году жыцця.

У цэлым апісаная работа па развіцці форм і функцый маўлення стварае ўмовы для засваення беларускай мовы на «ўзроўні чуцця». Такім шляхам дзецьмі набываецца вопыт спантаннай маўленчай і спантаннай мастацка-маўленчай дзейнасці.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

3. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

Лекцыя 5. Мастацка-маўленчая дзейнасць як сродак развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

Паўнацэннае маўленчае выхаванне дзіцяці не можа ажыццяўляцца без опоры на мастацкае слова. У сучаснай сацыялінгвістычнай сітуацыі, у выніку якой дзіця часта чуе змешанае руско-беларускае маўленне, недасканалае маўленне выхавальніка, толькі праз мастацкую літаратуру можна далучыць дзяцей да жывой беларускай мовы, садзейнічаць засваенню выразных багаццяў роднай мовы на ўзроўні чуцця і тым самым забяспечыць узбагачэнне духоўнага свету кожнага дзіцяці.

Мастацкае слова выкарыстоўваецца, перш за ўсё, для фарміравання ў дзяцей ранняга і дашкольнага ўзросту «чуцця» беларускай мовы як роднай.

Важным з'яўляецца ўжыванне выхавальнікам у працэсе зносін з дзецьмі ў штодзённым жыцці блзкіх і даступных ім вобразных выразаў з казак, песень (*ясныя дзянёчкі, чыстыя дажджочкі, коцык-варкоцік, птушачка-шчабятучка* і г.д.), фразеалагізмаў (*акінуць вокам, галаву прытуліць* і інш.), беларускіх загадак, прыказак і прымавак.

У раннім узросце прадугледжваецца праслухоўванне дзецьмі беларускіх народных калыханак, песенак, пацешак, кароткіх вершаў, што суправаджаецца адпаведнымі зместу дзеяннямі (закалыхванне ляляк, плясканне ў далоні і да т.п.), паўтарэннем гукаперайманняў, асобных слоў, выразаў.

У дашкольным узросце практуецца расказванне выхавальнікам беларускіх народных казак, чытанне расказаў і вершаў, завучванне вершаў беларускіх аўтараў.

Праз літаратуру дзеці засвойваюць уласцівыя беларускай мове маўленчыя звароты, устойлівыя выразы тыпу *пятух-чабятух, камарык-дударык, жаба ў каляіне, пан Глінскі-Папялінскі* і да т.п. Гэта літаратурны мінімум носьбітаў беларускай мовы, засваенне якога дае магчымасць авалодоць не проста пэўнай колькасцю слоў, а літаратурнай спадчынай беларускага народа.

Літаратурныя творы на беларускай мове ствараюць псіхалагічныя ўмовы для размоў з дзецьмі на гэтай мове па змесце прачытанага, што садзейнічае развіццю прадуктыўнага беларускага маўлення дашкольнікаў.

Садзейнічае замацаванню граматычных і лексічных навыкаў, развіццю маўленчага і фанематычнага слыху, фарміраванню ў дзяцей правільнага гукавымаўлення займальны моўны і маўленчы матэрыял.

Літаратурныя творы даюць прыклады ўжывання ў маўленні слоў-амонімаў, многазначных слоў, сінонімаў, антонімаў, што садзейнічае асэнсаванню дзецьмі сэнсавага боку слова, служыць узбагачэнню іх маўлення.:

Засванню спосабаў словаўтварэння ў беларускай мове служаць жартоўныя вершы, у якіх аўтары выкарыстоўваюць неалагізмы, створаныя па аналогіі з вядомымі дзецямі словамі. Напрыклад.

Клапатлівы бацька-слон
Для сябе зрабіў услон,
А для сына – сланянятка
Зрабіў услончык – усланятка. В. В і т к а

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і метадка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.
2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.
3. Дубініна, Д.М. Культура Беларусі ў казках і паданнях / Д.М. Дубініна, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2008.
4. Дубініна, Д.М. Родныя вобразы ў паэтычным слове: у 2 ч. / Д.М. Дубініна. – Мінск, 2012.
5. Дубініна, Д.М. Родная прырода ў вуснай народнай творчасці / Д.М. Дубініна, А.А. Страха, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2012.

Лекцыя 6. Асаблівасці слоўнікавай работы пры навучанні беларускай мове як другой

Аснова слоўнікаў беларускай і рускай моў агульная. Таму большая частка слоў у беларускай і рускай мовах супадаюць па значэнні і вымаўленні (*сад, школа, стол*) або словы адрозніваюцца ў вымаўленні асобных гукаў (*звярок, дзеці, гусь*). І талькі 10—20% слоў у беларускай мове поўнасьцю адрозніваюцца ад слоў рускай мовы. Гэта такія словы, як *аловак, столь, працаваць, вандроўка, прыгоды, шкарпэтка, хутка* і інш. Невялікую групу слоў складаюць міжмоўныя амонімы - словы беларускай і рускай моў, якія падобна гучаць, але маюць рознае значэнне (*дыван — диван, качка — качка, нядзеля — неделя, зорка - зорька, рэч—речь*).

Асноўным крытэрам для адбору слоў беларускай мовы як другой з'яўляецца іх ужывальнасць, практычная неабходнасць для зносін паміж дзецьмі і з дарослымі, а таксама адпаведнасць нацыянальным моўным традыцыям.

У дашкольнай установе з беларускім маўленчым рэжымам у працэсе азнаямлення з наваколлем дзеці адразу знаёмяцца з беларускімі назвамі прадметаў, з'яў, іх якасцей, дзеянняў (хоць гэта, зразумела, не выключае магчымасці азнаямлення іх з рускімі словамі за межамі дзіцячага сада).

Калі навучанне беларускай мове адбываецца толькі на спецыяльных занятках у дзіцячым садзе з рускай мовай выхавання, работа над рускім слоўнікам значна апярэджвае адпаведную работу над беларускім слоўнікам. Аб'ём апошняга міжволі будзе меншы ў параўнанні з рускім.

Магчымасць чалавека не толькі ўтрымліваць у памяці дзесяткі тысяч слоў, але і імгненна выклікаць патрэбнае слова для пабудовы выказвання тлумачыцца тым, што словы сістэматызуюцца, асацыіруюцца адно з адным па розных прыкметах і напрамках, перш за ўсё па тэматыцы выказвання (надвор'е, адзенне, святы і да т.п.). Значыць, пры ўзбагачэнні слоўніка дзяцей трэба даваць ім сістэматызаваныя групы слоў, што максімальна аблягчае

дзеям пошук патрэбнага слова для выказвання сваёй думкі ў працэсе маўленчай дзейнасці.

Паколькі слоўнікавая работа вядзецца перш за ўсё на аснове азнаямлення з наваколлем, словы натуральна аб'ядноўваюцца паміж сабой па прынцыпу сэнсавай блізкасці, напрыклад назвы жывёл, іх дзеянні, звычкі, знешні выгляд і г. д. У далейшым актывізацыя слоўніка павінна ажыццяўляцца па розных на-прамках, што дазволіць дзецям міжвольна ўстанаўліваць новыя сувязі паміж словамі, істотныя для іх практычнага выкарыстання: па гукавому вобліку, па граматычных прыкметах і г. д.

Па адпаведных тэмах праводзяцца і спецыяльныя заняткі па беларускай мове ў дзіцячым садзе з рускамоўным рэжымам. Тэмы заняткаў могуць быць на-ступныя: «Гульні і цацкі», «Сям'я», «Знешні выгляд чалавека», «У пакоі», «Свойскія жывёлы», «Дзікія жывёлы», «Адзенне і абутак», «Абзначэнне часу», «Лічэнне», і інш. Пры гэтым неабходна ўлічваць рознасць і падабенства рускіх і беларускіх слоў унутры семантычнай групы. Калі параўнаць, напрыклад, групы слоў, што аб'ядноўваюцца тэмамі «Дзікія жывёлы», «Адзенне і абутак», то відавочна: у першай групе колькасць беларускіх слоў, непадобных на словы рускай мовы, значна меншая, чым у другой. На занятках па беларускай мове семантычныя груны, надобныя на першую, трэба даваць дзецям раней.

У дзіцячым садзе з беларускай мовай выхавання і навучання педагог знаёміць дзяцей з той групай слоў, якая ім неабходна для ажыццяўлення зносін іменна ў адпаведным узросце. Так, з назвамі адзення і абутку лепш знаёміць дзяцей як мага раней, бо гэта тыя прадметы, з якімі дзеці сутыкаюцца штодзённа і з нагоды якіх вядуці размовы.

Пры навучанні дашкольнікаў другой мове на адных занятках можа быць уведзена ад 3 да 8—10 новых слоў (Ф. А. Сахін, А. І. Негнявіцкая). Колькасць засвоеных слоў залежыць ад метаду арганізацыі запамінання слоў, ад таго, наколькі новыя словы могуць быць аб'яднаны ў адну сэнсавую групу. Чым больш развітае беларускае маўленне дашкольніка, тым лягчэй засвойваецца

слоўнік. Па меры развіцця маўленчых зносін на беларускай мове ў дзіцяці ўзнікае патрэба ў новых беларускіх словах, якія лёгка і натуральна ўваходзяць у маўленне і трывала запамінаюцца.

Развіццё беларускага слоўніка рускамоўных дзяцей абпіраецца на агульнапрынятыя метадычныя прыёмы (паказ і называнне, неаднаразовае паўтарэнне, тлумачэнне і інш.) і спецыфічныя, пры якіх улічваецца, з аднаго боку, тое, што дзеці разумеюць беларускае маўленне, а з другога – што ўвядзенне новага слова не заўсёды азначае азнаямленне з новым паняццем (яно можа быць вядома дзецям на рускай мове). Асаблівасць метадыкі слоўнікавай работы складаецца і з таго, што яна звязана з фарміраваннем у дзяцей асноў нацыянальнага светапогляду.

Сістэма лексічных гульняў адпавядае той паслядоўнасці работы над словамі, якая ўсталялася ў метадыцы развіцця слоўніка: увядзенне новых слоў і тлумачэнне значэння кожнага з іх; замацаванне і актывізацыя як ізаляваных слоў, так і у складзе сказа і звязнага маўлення.

У адпаведнасці з патрабаваннямі метадыкі развіцця слоўніка другой мовы сістэма слоўнікавых гульняў пабудавана па тэматычным прынцыпе. Для кожнай тэмы (“Сям’я”, “Знешні выгляд чалавека”, “У пакоі”, “Дзіцячы сад”, “Свойскія жывёлы”, “Дзікія жывёлы”, “Адзенне і абутак”, “Посуд” і г.д.) распрацаваны комплекс дыдактычных гульняў і вучэбна-маўленчых практыкаванняў. Гульні і практыкаванні накіраваны, па-першае, на прабуджэнне цікавасці дзяцей да вывучэння данай групы слоў і іх увядзенне, па-другое, на тлумачэнне (семантызацыю) асобных слоў (якія адрозніваюцца ад рускіх) і, нарэшце, на замацаванне і актывізацыю слоў у пэўнай паслядоўнасці: пасіўнае распазнаванне слова, актыўнае распазнаванне, узнаўленне слова з нагляднай падказкай, узнаўленне без нагляднай падказкі, самастойнае называнне слова спачатку з выбарам, а затым без выбару

Пры ўвядзенні тэматычнай групы слоў важна ствараць праблемныя сітуацыі, якія выклікаюць у дзяцей усвядомленае жаданне даведацца, «як гэта называецца па-белоруску». Напрыклад, ў цацачным магазіне працуе

лялька Паўлінка, якая прадае цацкі толькі таму, хто правільна назаве іх па-беларуску.

Пры ўвядзенні новага беларускага слова неабходна пазбягаць перакладу з рускай мовы, а называць прадмет, дзеянне і г.д. адразу па-беларуску. Гэта садзейнічае развіццю моўнамысліцельнай дзейнасці на беларускай мове.

Так, калі новае беларускае слова адрознівецца ад адпаведнага рускага, зусім няма неабходнасці іх параўноўваць. Але калі пры паказе нагляднасці (малюнка, цацкі, прадмета, дзеяння) хто-небудзь з дзяцей, апярэджваючы педагога, заяўляе, напрыклад: «А я знаю, это белочка», выхавальнік падкрэслівае: «Ты назваў звярка па-руску. А па-беларуску трэба гаварыць *вавёрка*. Гэта - вавёрка».

Нарэшце, калі словы рускай і беларускай моў супадаюць, выхавальнік гаворыць: «Як і ў рускай мове, гэтая цацка называецца і вымаўляецца па-беларуску кубік».

Улічваючы блізкасць рускай і беларускай моў, абапіраючыся на пэўны слоўнікавы запас дашкольнікаў, новыя словы ўводзяцца і з дапамогай тлумачэння без паказу адпаведнага прадмета або малюнка. Гэта ў першую чаргу датычыцца тых прадметаў або з'яў, якія дзецям ужо знаёмыя, але ім невядома беларуская назва прадмета. Дзеці, зразумеўшы тлумачэнне, самі знаходзяць прадмет сярод іншых. Напрыклад, пры ўвядзенні групы слоў па тэме «Адзенне» выхавальнік, выконваючы ролю прадаўца ў магазіне адзення, тлумачыць: «У нашым магазіне прадаюцца капелюшы. Капялюш надзяваюць на галаву. Ягоносяць і жанчыны, і мужчыны. Летам капялюшносяць, каб сонца не напакло галаву, а ўвосень ці ўвесну – каб было цяплей. Хто хоча купіць капялюш? Пакажы яго».

Каб пазнаёміць дзяцей з нацыянальнымі моўнымі традыцыямі, кожнае слово ўводзіцца не ізалявана як назва асобнага прадмета, якасці, дзеяння і да т.д., а ў кантэксце, у спалучэнні з іншымі словамі (эпітэтамі, паразнаннямі, уласцівамі менавіта беларускай мове) і ў розных граматычных формах. Так,

напрыклад, да слова *зіма* паступова падбіраюцца эпітэты *белая, грозная, ліхая, лютая, марозная, мяккая, позняя, пуховая, пышная, серабрыстая, сівая, снежная, суровая, сцюдзёная, сярдзітая, халодная*. Калі ў адрозненне ад рускіх *зимушка-зима, зима-матушка, зима желанная* ў беларускай мове падобныя граматычныя формы і вызначэнні не ўжываюцца, то слова *лета*, наадварот, мае такія ласкальныя формы, як *лецейка, лецечка* (якіх няма ў рускай мове), іх абавязкова уводзяць у слоўнік дзяцей разам з адпаведнымі эпітэтамі («Эх, лета-лецейка любое, ты адцвітаеш, залатое!» Я.Колас). Такі падыход да ўзбагачэння слоўніка садзейнічае спасціжэнню дашкольнікамі навакольнага свету.

Каб лексіка, якую засвойвае дзіця, не заставалася для яго чужой, важна паказаць матываванасць некаторых слоў, дапамагчы яму ўстанавіць словаўтваральныя сувязі («Чаму гэтая птушка называецца певень?», «Якая з гэтых кветак называецца дзьмухавец? Чаму?»). Такая практыка садзейнічае і лепшаму засваенню новых слоў, і фарміраванню граматычнага чуцця беларускай мовы.

У сучаснай беларускай мове ўжываюцца ўласна беларускія словы, якія сустракаліся дзецям у рускіх народных казках (прыгожая, кліча і інш.). Пры ўвядзенні падобных слоў выхавальнік звяртаецца да вопыту дзяцей, дапамагаючы ім успомніць іх значэнне.

З дапамогай слоўных сродкаў тлумачацца вобразныя выразы ў мастацкіх творах. Напрыклад, тлумачэнне выхавальнікам незнаёмых слоў і выказаў у вершы Я.Купалы «Вясна»: «Зеленню вабнаю абдаравала зямельку вясна» - значыць, зямля пакрылася зялёнай травой, распусцілася лісце на дрэвах; «рыбкі шыглістыя» – вельмі хуткія, шпаркія, хутка плаваюць; «лісці зашасталі» – закалыхаліся ад ветру» і т.д.

Асаблівая ўвага звяртаецца на размежаванне ў свядомасці дашкольнікаў лексічнага значэння міжмоўных амонімаў, каю папярэдзіць семантычныя памылкі пры іх ужыванні. Асноўным прыёмам тут выступае параўнанне значэнняў гэтых слоў. Параўнанне праводзіцца пры дапамозе

тлумачэння значэння новага слова, выканання пэўных заданняў, дадзеных на рускай і беларускай мовах («Посади куклу на диван», «Пасадзі ляльку на дыван»), а таксама ацэнкі сказаў, у якіх словы-аманімы ўжываюцца правільна і няправільна.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

Лекцыя 7. Методыка фарміравання граматычнага ладу маўлення ў дзяцей дашкольнага ўзросту

Методыка развіцця маўлення разглядае пытанні засваення дзецьмі граматычнага ладу мовы, г. зн. авалодання навыкамі будаваць выказванні з выкарыстаннем аперацый словазмянення, словаўтварэння і словазлучэння.

Граматычны лад маўлення дзеці засвойваюць практычна, на аснове ўспрымання маўленчых узораў, якія дашкольнікі неўсвядомлена аналізуюць, і ў працэсе спецыяльна арганізаванага навучання.

Дзеці засвойваюць граматычныя формы роднай мовы ў пэўнай паслядоўнасці, якая дыктуецца патрабаваннямі зносін з дарослымі і аднагодкамі, а таксама лёгкасцю ці цяжкасцю іх засваення. Аналіз паказвае, што дзеці ідуць ад менш абстрактных, канкрэтных форм да больш абстрактных, ад простага фармальнай перадачы вонкавых асаблівасцей прадметаў (множны лік, памяншальнасць) да складанай, якая суадносіцца з прадметнай сітуацыяй (напрыклад, склонавыя формы, якія дапамагаюць выказаць веды аб арыентаванасці прадметаў у прастору).

У такой жа паслядоўнасці адпрацоўваюцца граматычныя з'явы ў дзіцячым садзе, падбіраючы тыя, якія неабходны для маўленчых зносін, спачатку сітуацыйна-дзелавых, затым пазасітуацыйных форм.

Па ўзроставых групах змест работы па граматыцы размяркоўваецца вуэбнай праграмай дашкольнай адукацыі.

Падыход да граматычнай работы ў дзіцячым садзе з рускай мовай выхавання і навучання заключаецца ў тым, што тут вытрымліваецца строгі парадак увядзення граматычных з'яў беларускай мовы, які залежыць ад часу засваення дзецьмі тых або іншых граматычных заканамернасцей рускай мовы. Работа па развіцці рускага маўлення носіць апераджальны характар. Напрыклад, згодна з праграмай, у малодшай групе дашкалятам даецца магчымасць у ходзе гульні ў інтуітыўна заўважаць словаўтваральныя сувязі паміж назвамі жывёл і іх дзіцянят на рускай мове (мама котенка — кошка, мама лисенка — лиса). У сярэднім узросце дашкольнікі вучацца самастойна ўтвараць назвы дзіцянят жывёл па аналогіі з вядомымі (у кошки — котенок, у козы — козленок. А хто у аиста? Оленя?). Значыць, знаёміць дзяцей са спосабам утварэння назваў дзіцянят жывёл у беларускай мове лепш з другой паловы сярэдняй групы.

Авалоданне дзецьмі граматычнымі элементамі маўлення адбываецца на аснове фарміравання наглядных уяўленняў. Напрыклад, дзіця засвойвае назвы асобных жывёл, затым, заўважыўшы, што жывёлы адрозніваюцца па памеры, пачынае шукаць у мове спосабы адлюстравання гэтых адрозненняў. Гэта складаны шлях, на якім можна вылучыць *тры* этапы¹. Спачатку адбываецца арыенціроўка дзіцяці на гукавую форму слова (коцік, зайчык, вожык, мядзве-дзік). На другім этапе заўважаецца неўсвядомленае ўстанаўленне дзіцем агульнай гукавой формы, аднолькавай у розных словах (*-ік, -ык*), злучэнне гэтай формы з нейкім элементам, з'явай рэчаіснасці (маленькая істота). Нарэшце, на апошнім этапе адбываецца ўстанаўленне «жорсткай сувязі» гукакомплексу з дадзенай з'явай і як вынік гэтага — перанос дадзенага гукакомплексу на ўсе словы для абазначэння дадзенай з'явы (маленькі бегемот — бегемотік, маленькі слон — слонік).

Засвойваючы сінтаксіс, дзіця паступова «выяўляе» сінтаксічныя структуры, якія перадаюць пэўныя адносіны (устаўлівае месцазнаходжанне слова ў сказе, задае пытанні, адказвае, параўноўвае і г. д.).

¹ Негневицкая Е.И., Шахнарович А.М. Язык и дети. М., 1981. С 47-48.

Пры авалоданні роднай мовай, калі дзіця пастаянна чуе вакол практычна ўвесь «набор» найбольш распаўсюджаных граматычных форм гэтай мовы, яно мае магчымасць выбіраць формы выражэння тых прыкмет прадметаў і з'яў, якія прывабліваюць яго ўвагу. Распрацаваныя ў традыцыйнай методыцы развіцця роднай мовы арыгінальныя прыёмы фарміравання граматычна правільнага маўлення арыентаваны, галоўным чынам, на кіраўніцтва з боку педагога працэсам афармлення граматычных абагульненняў, якія ўжо склаліся ў дзіцяці.

Дашкольнікі, якія засвойваюць беларускую мову як другую, не маюць пастаяннага беларускамоўнага асяроддзя. Таму самастойнае засваенне граматычных асаблівасцей беларускай мовы ідзе вельмі марудна, нераўнамерна. Пры стихійным маўленчым развіцці, тым больш у сітуацыі паралельнага засваення блізкіх моў, моўныя абагульненні дзяцей далёка не заўсёды правільныя. Таму працэс авалодання беларускай граматыкай трэба спецыяльна арганізоўваць.

Сістэма граматычных гульняў адпавядае вызначанай у вучэбнай паслядоўнасці ўвядзення граматычных з'яў і этапам фарміравання ў дзяцей уменняў змяняць словы па формах, спалучаць іх паміж сабой: першы этап – звярнуць увагу дзяцей на гукавую форму слова і зрабіць для іх відавочнай яе сувязь са змяненнем у прадметнай рэчаіснасці; другі этап – дапамагчы дзецям сфарміраваць моўнае абагульненне, г.зн. неўсвядомлена ўстанавіць той элемент слова, часціцу або прыназоўнік, які ў беларускай мове выкарыстоўваецца для перадачы таго ці іншага факта рэчаіснасці; трэці этап – замацаванне засвоенай заканамернасці

Такім чынам, фарміраванне ў дашкольнікаў граматычных навыкаў беларускага маўлення патрабуе стварэння такіх гульнявых вучэбна-маўленчых сітуацый, у якіх устанаўленне марфалагічных і сінтаксічных правіл адбываецца спецыяльна і мэтанакіравана ў адпаведнасці з пералічанымі этапамі авалодання граматычнымі з'явамі. Гэта значыць, спачатку трэба звярнуць увагу дзяцей на гукавую форму слова і зрабіць для

іх відавочнай яе сувязь са змяненнем у прадметнай рэчаіснасці. Для гэтага неабходна стварыць праблемную сітуацыю, у якой у дзяцей узнікла б неабходнасць у разуменні і выкарыстанні адпаведнай формы слова, і даць ім як мага больш узораў гэтай граматычнай формы.

Затым неабходна дапамагчы дзецям сфарміраваць моўнае абагульненне, г. зн. неўсвядомлена ўстанавіць той элемент слова, часціну або прыназоўнік, які ў беларускай мове выкарыстоўваецца для перадачы таго ці іншага факта рэчаіснасці. Напрыклад, на канцы слоў, якія абазначаюць дзіцянят адпаведных жывёл трэба вымаўляць *-ня* (*лісяня, бусляня, ласяня*); у словах тыпу *кніга, бераг*, калі яны перадаюць месца дзеяння або знаходжання, з змяняецца на *з* (*у кнізе, на беразе*); пытанне часцей за ўсё пачынаецца з *ці* (*Ці пойдзеш ...? Ці ведаеш ...?*). Моўнае абагульненне фарміруецца ў дзяцей у час выканання практыкаванняў на ўтварэнне патрэбнай граматычнай формы па аналогіі з узорам, які дае выхавальнік. Важным момантам з'яўляецца параўнанне беларускай граматычнай формы з эквівалентнай рускай.

Наступны этап — замацаванне засвоенай асаблівасці ў дыдактычных гульнях і практыкаваннях. Тут роля выхавальніка заключаецца ў выпраўленні памылак у спантаным маўленні дзяцей, нагадванні вылучанай імі заканамернасці шляхам падказкі, наводнага пытання, прывядзення аналагічнай формы.

Прыведзеныя этапы фарміравання ў дашкольнікаў умення правільна ўтвараць і ўжываць граматычныя формы з'яўляецца агульным для ўсіх напрамкаў граматычнай работы: навучанне дзяцей словазмяненню па формах, утварэнню слоў і пабудове сказаў розных тыпаў. У той жа час работа па кожнаму з названых напрамкаў мае і свае асаблівасці.

Неабходна прапанаваць дашкольнікам і заданні ацэначнага і пазнавальнага характару: ці можна так сказаць? Чаму так называецца? Як правільна сказаць? (Ці можна ваўка назваць Таптыгіным? Чаму Робіна-Бобіна празвалі ненаедай?)

Устанаўленне словаўтваральных сувязей, авалоданне спосабамі утварэння слоў садзейнічаюць лепшаму засваенню дзецьмі слоўніка. У іх фарміруецца назіральнасць, чуласць да выразнасці сродкаў мовы. Гэта робіць іх маўленне больш дакладным, трапным, вобразным.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

Лекцыя 8. Навучанне правільнаму вымаўленню спецыфічна беларускіх гукаў.

У сітуацыі блізкароднаснага двухмоўя асаблівую ўвагу трэба надаваць навучанню рускамоўных дашкольнікаў правільнаму вымаўленню спецыфічна беларускіх гукаў.

У залежнасці ад ступені падабенства з фанемамі рускай мовы фанемы беларускай мовы можна падзяліць на тры групы.

Да **першай** групы адносяцца фанемы, якія супадаюць у беларускай і рускай мовах. Гэта ўсе галосныя і пераважная большасць зычных фанем (*м, м', б, б', в, в', ж, ш* і інш.).

Другую групу складаюць фанемы, падобныя ў рускай і беларускай мовах. Яны адрозніваюцца паміж сабой толькі тымі ці іншымі акустыка-артыкуляцыйнымі характарыстыкамі (напрыклад, цвёрдасцю-мяккасцю). Блізкімі руска-беларускімі эквівалентамі з'яўляюцца: [ч'] – [ч], [г, г'] выбухныя - [г, г'] фрыкатыўныя, [д'] – [дз'], [т'] – [ц'], [р'] – [р] (параўнайце словы: чорны – чорны, гриб – грыб, гимн – гімн, дети – дзеці, река – рака). Гэта тыя выпадкі, калі найбольш верагодныя памылкі інтэрферэнцыі.

Трэцяя група – гэта фанемы, аналагаў якіх няма ў рускай мове. Такіх фанем у беларускай мове дзве: [дж], [ў]. Аднак гэтыя фанемы маюць эквіваленты ў рускай мове - [ж] (урожай – ураджай) і [в], [ф], [л] (правда – праўда, травка – траўка, волк, воўк). У сваю чаргу ў рускай мове існуе гук

[щ], які адсутнічае ў беларускай фанетычнай сістэме. Эквівалентам гуку [щ] выступае ў беларускай мове гукаспалучэнне [шч].

У дзіцячым садзе з беларускай мовай выхавання і навучання гукі першай групы адпрацоўваюцца па традыцыйнай методыцы. Кожны гук другой і трэцяй груп трэба спачатку паставіць, а толькі потым адпрацоўваць яго вымаўленне ў гульнях і практыкаваннях. У дзіцячым садзе з рускім маўленчым рэжымам на занятках па беларускай мове мэтазгодна працаваць толькі над гукамі другой і трэцяй груп (а астатнія гукі адпрацоўваюцца на занятках па развіцці рускага маўлення).

Фарміраванне правільнага вымаўлення таго ці іншага гука другой мовы ажыццяўляецца ў пэўнай паслядоўнасці (К.Ю.Пратасава):

1. Этап слыхавога ўспрымання, які ўключае знаёмства з новым гукам у слове і абстрагаванне гука ад слова. У гільнявой сітуацыі трэба засяродзіць увагу дзяцей на патрэбным гукі, а затым увесці яго ізалявана.

2. Пастаноўка ізаляванага беларускага гука шляхам тлумачэння і па меры магчымасці дэманстрацыі яго артыкуляцыі. (Тут можна выкарыстоўваць гульню “Вясёлы Язычок”, распрацаваную М.Г.Генінг і Л.А.Герман.) Паўтарэнне дзеяння ў адпаведнасці з гульнявым момантам.

3. Слыхавыя практыкаванні на распазнаванне новага гука . Дзеці вучацца распазнаваць новыя беларускія гукі , якія змешваюцца ў вымаўленні з рускімі гукімі, або падобныя на гукі беларускай мовы.

4. Узнаўленне дзецьмі новага гука (імітацыя гукавых адрозненняў у гульні).

5. Самастойнае вымаўленне новага гука ў гульні.

6. Уключэнне патрэбнага гука ў словы і фразы беларускага вуснага маўлення ў працэсе гульнявых дзеянняў..

7. Аўтаматызацыя правільнага вымаўлення гука ў беларускім маўленні.

Кожная фанетычная гульня і гульнявое практыкаванне складаюць пэўную сістэму, пабудаваную па прынцепах ўскладнення артыкуляцыі.

Прыкладныя распрацоўкі фанетычных гульняў гл. ў кн.: Старжынская Н.С. Беларуская мова ў дзіцячым садзе. Мн., 1995.

5. Работа над беларускай арфаэпіяй.

Арфаэпія – гэта сукупнасць правіл літаратурнага вымаўлення. Арфаэпічныя нормы ахопліваюць фанетычную сістэму мовы, а таксама вымаўленне асобных слоў і груп слоў.

У малодшым і сярэднім дашкольным узросце дзеці засвойваюць арфаэпічныя нормы на прыкладзе асобных слоў і іх форм.. У старшым узросце ўвага дзяцей прыцягваецца да ўсвядомленага засваення некаторых правіл

Адметнай асаблівасцю беларускага вымаўлення выступаюць так званыя аканне і яканне. *Аканнем* называюць супадзенне ў вымаўленні галосных **о**, **э**, з галосным **а** пасля цвёрдых зычных, калі з іх змяшчаецца націск (*ногі – нага – дрэмле – драмлю*). Аканне распаўсюджваецца на ўсе ненаціскныя склады. Супадзенне галосных **о**, **э** з галосным **а** пасля мяккіх зычных называецца *яканнем* (*вечер – вятры, мёд – мядовы*). Яканне распаўсюджваецца толькі на першы пераднаціскны склад. У іншых складах галосны **а** можа быць толькі тады, калі ён ёсць у аднакарэнных словах (*пяць – пятачок*).

Прыкметай сапраўднага правільнага беларускага вымаўлення з’яўляецца *асімілятыўнае змякчэнне* ў большасці выпадкаў парных па цвёрдасці-мяккасці зычных перд мяккімі зычнымі (*с’нег, дз’веры, ц’вёрды, з’весці*).

Характэрнай асаблівасцю беларускай арфаэпіі з’яўляецца наяўнасць *падоўжаных зычных* у словах пэўных тэматычных груп: у назоўніках .ніякага роду (*сёння, вяселле*), у творным склоне назоўнікаў жаночага роду з чыстай асновай (*ціішу, зеленню*), у творным склоне лічэбнікаў (*пяцію*), у назоўніках жаночага роду (*Наталля, сваця*), у некаторых прыслўях (*ноччу*). Астатнія выпадкі прадстаўлены адзіночнымі словамі.

Выхавальніку трэба звяртаць асаблівую ўвагу дзяцей на асаблівасці вымаўлення спалучэнняў гукаў у розных пазіцыях слоў. Напрыклад, вымаўленне спалучэння **чц** як падоўжанага зацвярдзелага **цц**: у *хустацы* (у *хустачцы*) і інш².

З названымі асаблівасцямі вымаўлення беларускіх слоў дзеці спачатку знаёмяцца на асобных прыкладах – словах, якія ўваходзяць у слоўнік адпаведных заняткаў.

Найбольш распаўсюджаным праёмам фарміравання арфаэпічных уменняў дзяцей выступае ўзор вымаўлення выхавальніка. Матываваным з’яўляецца паўтарэнне асобных слоў у гульні “Рэха”: выхавальнік вымаўляе слова гучна, а дзеці па аднаму – цішэй. Такую гульню можна правесці ўжо з выхаванцамі групы “Маляты”.

Для замацавання вымаўлення слоў з ненаціскным **а** можна прапанаваць выхаванцам сярэдняга і старэйшага ўзросту такую гульню. Дзеці хорам вымаўляюць той ці іншы склад на **а**, потым адзін з дзяцей па ўказанні выхавальніка хутка называе словае слова з гэтым складам: ля-ля-ля – лясы, ля-ля-ля – лячыць. Папярэдняе вымаўленне склада на **а** стварае ў малых устаноўку на аканне ці яканне.

У сярэднім дашкольным узросце, калі дзеці пазнаёмяцца з тэрмінам “гук”, выхавальнік звяртае ўвагу малых на асаблівасці вымаўлення слоў з падоўжанымі зычнымі. Напрыклад, у словах пеўніка з казкі “Коцік, пеўнік і лісіца”: “...Нясе мяне ліса па карчах, па *каменні*, па ўсякім *зеллі*...” Прапануе дзецям паўтарыць гэтыя словы.

У старэйшым узросце веды дзяцей замацоўваюцца і абагульняюцца. Так, абапіраючыся на набытае дзецьмі ўменне вылучаць слоўны націск, ім можна растлумачыць, што ў беларускай мове нненаскны галосны **а** вымаўляецца вельмі выразна: *зямля*, *цяпер*. Гэта асаблівасць беларускай мовы.

² Янкоўскі Ф.М. Беларускае літаратурнае вымаўленне. Мн., 1976.

Педагог паведамляе, што ў некаторых беларускіх словахасобныя зычныя вымаўляюцца больш працягла, чым астатнія: *падарожжа, калоссе*. Гэтыя зычныя называюцца падоўжанымі.

З мэтай развіцця фанематычнага слыху дзяцей выхавальнік праводзіць з імі практыкаванні на распазнаванне слоў з падоўжанымі зычнымі або з выразным ненаціскным галосным **а**. Так, можна прапанаваць знайсці словы з падоўжанымі зычнымі ў вершы:

У вароны сёння

Дзень нараджэння.

На сталі ў вароны

Чай і варэнне. *А. Бадак*

У работу над арфаэпічна правільным маўленнем ваходзіць і практыкаванне дашкольнікаў у правільнай пастаноўцы націску у тых словах, якія падобныя на рускія: *крапіва* (крапіва) *зямлю* (зёмлю) і г.д. Гэта тыя выпадкі, дзе вельмі верагодна ўзнікненне фарфаэпічнай інтэрферэнцыі ў маўленні дзяцей. Засваенне націску ў падобных словах і іх формах павінна быць у пэўнай меры асэнсаваным: “Та сказаў па-руску *валенкі*, а па-беларуку трэба сказаць *валёнкі*”.

Выхавальнік павінен звяртаць увагу на літаратурнае вымаўленне слоў (*Трамвай*, а не *транвай*, *пінжак*, а не *спінжак* і г.д.).

Старэйшым дашкольнікам, якія вывучаюць беларускую мову як другую, можна прапанаваць гульнію “Скажы па-беларуку”, у працэсе якой замацоўваюцца і актывізуюцца вымаўленчыя навыкі дзяцей. Выхавальнік называе рускае слова, а дзеці ў аказ - беларускае. У якасці гульніавага дзеяння можна выкарыстаць перакідванне мяча. Прапануюцца толькі тыя рускія словы, якія адносяцца да падобных на беларускія (*нога* – *нага*, *дети* – *дзеці*, *река* – *рака*, *печь-печ*, *колосья* – *калоссе* і г.д.). Дзеці, па сутнасці, не перакладваюць словы, а асэнсавана змяняюць артыкуляцыю, вымаўляючы іх у адпаведнасці з заканамернасцямі беларускай фанетыкі і арфаэпіі. Уменне

выконваць такое дзеянне можна лічыць адным з крытэрыяў авалодання беларускім вымаўленнем.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і метадыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

Лекцыя 9. Методыка развіцця прадуктыўнага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

Сродкі міжфразовай сувязі і структура звязнага тэкста ў рускай і беларускай мовах ідэнтычныя, таму праблему стварае толькі фарміраванне ў дзяцей матывацыі маўленчай дзейнасці на беларускай мове. Найлепшы вынік дае спалучэнне гульнявой і камунікатыўнай матывацыі. Гульні, мэта якіх – непасрэдна развіццё звязнага беларускага маўлення дашкольнікаў, поступова “вырастаюць” з тых камунікатыўна-гульнявых сітуацый, у якіх адбываецца заваенне лексічных, граматычных і фанетычных навыкаў.

У рамках вырашэння задачы развіцця прадуктыўнага беларускага маўлення дзяцей выкарыстоўваюцца *гульні-інсцэніроўкі*, у якіх разыгрываецца прыдуманы разам з выхавальнікам працяг знаёмага твора.

Напрыклад, пасля пераказу дзецмі групы “Чамучкі” казкі “Коцік, пеўнік і лісіца” выхавальнік прапануе послухаць, што было далей: “Пайшоў коцік зноў на паляванне, а пеўнік зачыніў за ім дзверы і пачаў абед варыць. Раптам у дзверы пастукалі. Пеўнік спужаўся, а гэты быў маленькі ...” (ставіць малюнак на фланелеграф.) – “Зайчык”. – “Зайчык гаворыць...” – “Не бойся мяне, гэта я – маленькі зайчык” і г.д.

Гульні-драматызацыі па сюжатах вершаў, беларускіх народных казак, твораў беларускіх пісьменнікаў. Гульні-драматызацыі выступаюць як апасродкаванае звязно пры пераходзе ад гульнявой дзейнасці да ўласна маўленчай, ад маўлення па перайманні – да прадуктыўнага маўлення, паколькі гэтыя гульні прадугледжваюць маўленчую дзейнасць з літаратурным творам і адначасова імправізавання дыялогі і маналогі.

Гульнявыя камунікатыўныя сітуацыі на основе казачных сюжэтаў фальклору і дзіцячай літаратуры. У гэтых сітуацыях выкарыстоўваюцца незвычайныя персанажы, прадметы, акалічнасці. Напрыклад, «Чароўны магазін», у якім незвычайныя тавары, прадавец, грошы і г.д., «Казачныя госцы», «Чароўны горад» і інш. Дзецям прапануюцца казачныя матывы і падзеі для адпрацоўкі камунікатыўна-маўленчых навыкаў па ўсіх раздзелах праграмы.

З мэтай дыягнасціравання развіцця беларускага маўлення ў дашкольнікаў распрацавана яе *шкаліраванне*. Умоўна выдзелены чатыры узроўні развіцця беларускага маўлення: высокі, дастатковы, сярэдні і нізкі.

1. *Высокі ўзровень* (адпавядае высокаму ўзроўню развіцця роднага маўлення на першай мове): дзіця можа падтрымаць размову на беларускай мове на знаёмую тэму, самастойна пераказаць добра знаёмы мастацкі твор, без дапамогі дарослага скласці расказ па карціне, расказаць аб падзеях з уласнага жыцця; лексічны запас у яго даволі высокі, рэдка сустракаюцца недакладнасці ва ўжыванні лексічных сродкаў, амаль не назіраецца лексічная інтэрференцыя; граматычныя памылкі ў словазмяненні дапускае толькі ў асобных складаных выпадках, можа утвараць назвы дзіцянят жывёл посуду, прафесій; выразна вымаўляе і дыферэнцуе на слых усе спецыфічныя беларускія гукі.

2. *Дастатковы* (адпавядае сярэдняму – у межах праграмы – узроўню развіцця роднага маўлення на першай мове). Адрозніваецца ад высокага тым, што дзіця часам адчувае цяжкасці пры падборы патрэбнага беларускага слова, заменяючы яго рускім, час аж часу дапускае граматычныя памылкі ў словазмяненні і словаўтварэнні, асабліва ў складаных выпадках, дапускае памылкі пры вымаўленні найбольш складаных для рускамоўных дзяцей гукаў [дз'] і [ц'].

3. *Сярэдні ўзровень*: дзіця можа ўдзельнічаць в зносінах на беларускай мове, самастойна пераказаць невялікую па аб'ёме казку, скласці з дапамогай дарослага кароткі раасказ па карціне; лексічны запас некалькі ніжэй нормы,

дзіця часта ўжывае ў маўленні рускія словы; граматычныя памылкі ў словазмяненні дапускае прыкладна ў палове выпадкаў, новыя словы ўтварае толькі з дапамогай выхавальніка; допускае памылкі пры вымаўленні 3-4 беларускіх гукаў.

4. *Нізкі ўзровень*: дзіця з цяжкасцю ўдзельнічае ў размове на беларускай мове, пераказывае з дапамогай выхавальніка, лексічны запас нізкі, ужывае рускія і беларускія словы ўпярэжку, допускае граматычныя памылкі ў словазмяненні больш, чым у палове выпадкаў, не валодае правільным вымаўленнем 5-6 беларускіх гукаў.

Абследаванне маўленчага развіцця старэйшых дашкольнікаў ажыццяўляецца ў працэсе сумеснага з дарослым разглядавання ілюстраванай дзіцячай кніжкі на беларускай мове. (Белоруская мова задання ў дадзеным выпадку хутчэй прызначана для дараслага, паколькі стварае ў яго псіхалагічную ўстаноўку на беларускую мову зносін. Аднак тое ж датычыцца і дзіцяці, якое ўмее чытаць.) Абследаванне праводзіцца ў непрымушанай абстаноўцы індывідуальна з кожным дзіцем дарослым, з якім дзеці добра знаёмыя і лёгка ідуць на кантакт з ім, ахвотна адказваюць на пытанні. Гутарка не павінна перавышаць 10 мінут. Заданні трэба даваць у цікавай, інтанацыйна выразнай форме.

Пры сумесным разгляданні кніжкі ствараюцца ўмовы для дэялагічных выказванняў дзіцяці, разгортвання маналога: пераказу раней прачытанага твора, складання расказа па новым для дзіцяці малюнку. Гэта дазваляе высветліць стан звязнага прадуктыўнага маўлення дзяцей. Адначасова выхавальнік атрымлівае матэрыял для аналізу сінтаксічнага ладу беларускага маўлення дзіцяці.

У гутарку ўключаюцца пытанні, якія дазваляюць абследаваць стан слоўніка па тэмах “Мэбля”, “Адзенне”, “Посуд”, “Агародніна і садавіна”. Да кожнай тэме складаецца арыентаваны слоўнік для абследавання. Фіксуюцца ўменні падбіраць сітуацыйныя сінонімы, антонімы, параўнанні, ужываць абагульненыя словы (мэбля, адзенне, посуд, агародніна, садавіна).

Узровень засваення словазмянення выяўляецца на прыкладзе ўжывання назоўнікаў у давальным склоне (*Наташы, Аленцы, Мішу*), назоўнікаў мужчынскага роду першага скланення ў творным склоне (*з татам, Колям, сабакам*), назоўнікаў з асновай на *з, к, х* у месным склоне (*нага – на назе, гарах – у гарасе*).

Правяраецца ўменне дзяцей утвараць назвы дзіцянят жывёл (*у кошки кацяня, у лісы лісяня, у арла – арляня*), прадметаў посуду (*для хлеба хлебніца, для цукерак – цукерніца*), прафесій (*будуе будаўнік, прадае прадавец, працуе на трактары трактарыст*).

Фіксуецца гукавымаўленне спецыфічна беларускіх гукаў *γ, ч, дз', ц', дж, ў*.

Акрамя того, правяраецца разуменне і ўжыванне прасторавых прыназоўнікаў “каля”, “у”, “да” (*каля плота, у госцы, да сябраўкі*).

Правільныя адказы павінны выклікаць пахвалу, падтрымку. У выпадку цяжкасці даросламу не варта паказваць дзіцяці, што той не справіўся з заданнем, а проста самому даць адказ (напрыклад, дарослы сам гаворыць: “Дзіцяня лісы – лісяня”), але ў пратаколе адзначыць невыкананне.

На основе вышэ пералічаных показчыкаў вызначаецца агульны ўзровень беларускамоўнага развіцця старэйшых дашкольнікаў.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

Лекцыя 10. Методыка азнаямлення дзяцей з нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа

Паўнацэннае беларускамоўнае развіццё дзяцей патрабуе стварэння ў дашкольнай установе нацыянальна-культурнага фону ў шырокім сэнсе слова. Абавязковай умовай авалодання дашкольнікамі родным маўленнем з’яўляецца стварэнне ў дзіцячым садзе беларускамоўнай атмасферы, якую дзеці маглі б успрымаць як натуральную. У дашкольнай установе павінна

праводзіцца штодзённая праца па засваенні звычаяў, традыцый, культуры беларускага народа, фарміраванні уяўленняў аб тэрыторыі, гісторыі краіны, яе нацыянальных колерах, сімвалах, вядомых людзях і героях дзяржавы. Зносіны на вышэйназваныя тэмы ажыццяўляюцца на беларускай мове. У сілу блізкароднасці рускай і беларускай моў, зразумеласці апошняй, беларускамоўная атмасфера даволі хутка становіцца для дашкольнікаў звыклай.

Паўнацэннае беларускамоўнае развіццё дзяцей патрабуе стварэння ў дашкольнай установе нацыянальна-культурнага фону ў шырокім сэнсе слова. Абавязковай умовай авалодання дашкольнікамі родным маўленнем з'яўляецца стварэнне ў дзіцячым садзе беларускамоўнай атмасферы, якую дзеці маглі б успрымаць як натуральную. У дашкольнай установе павінна праводзіцца штодзённая праца па засваенні звычаяў, традыцый, культуры беларускага народа, фарміраванні уяўленняў аб тэрыторыі, гісторыі краіны, яе нацыянальных колерах, сімвалах, вядомых людзях і героях дзяржавы. Зносіны на вышэйназваныя тэмы ажыццяўляюцца на беларускай мове. У сілу блізкароднасці рускай і беларускай моў, зразумеласці апошняй, беларускамоўная атмасфера даволі хутка становіцца для дашкольнікаў звыклай.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.
2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.
3. Дубініна, Д.М. Культура Беларусі ў казках і паданнях / Д.М. Дубініна, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2008.

ПРАКТЫЧНЫ РАЗДЗЕЛ

Тэма 1. Білінгвізм як сацыяльна-культурны і псіхалага-педагагічны феномен

1. Сутнасць паняццяў “родная мова”, “нацыянальная мова”, “другая мова”, “замежная мова”.

2. Псіхалага-лінгвістычная характарыстыка білінгвізму; рэцэптыўны, рэпрадуктыўны і прадуктыўны білінгвізм; нарматыўны, аднабакова-нарматыўны і ненарматыўны білінгвізм; каардынацыйны і субардынацыйны білінгвізм; натуральны і штучны білінгвізм. З’явы інтэрферэнцыі і транспазіцыі ў маўленні білінгва.

3. Праблемы ранняга двухмоўя. Узрост, спрыяльны для пачатку авалодання другой мовай. Суадносіны роднай і другой моў у навучальным працэсе. Уплыў двухмоўя на разумовае развіццё дзяцей. Праблема засваення другой мовы як сродку камунікацыі.

4. Асноўныя метады навучання другой мове дзяцей дашкольнага ўзросту.

5. Сутнасць паняццяў “білінгвальная адукацыя”, “білінгвальнае навучанне”, “білінгвальнае выхаванне”.

Літаратура.

1. Паліева, Т.У. Развіццё білінгвальнай адукацыі дашкольнікаў у Беларусі (другая палова XX ст. – пачатак XI): манаграфія / Т.У. Паліева. – Мазыр, 2008.

2. Старжынская, Н.С. Тэорыя і метадыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

3. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

4. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

5. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.

6. Дубініна, Д.М. Культура Беларусі ў казках і паданнях / Д.М. Дубініна, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2008.

7. Дубініна, Д.М. Родныя вобразы ў паэтычным слове: у 2 ч. / Д.М. Дубініна. – Мінск, 2012.

8. Дубініна, Д.М. Родная прырода ў вуснай народнай творчасці / Д.М. Дубініна, А.А. Страха, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2012.

9. Старжынская, Н. С. Крылаў не мае, а хутка лятае. Лінгвістычныя гульні для дзяцей 4 – 7 гадоў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

10. Старжынская, Н.С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў/ Н.С. Старжынская. Д. М. Дубініна. – Мінск., 2008.

11. Старжынская, Н. С. Вучымся гаварыць на роднай мове: вучэбны наглядны дапаможнік / Н.С. Старжынская. Д.М. Дубініна. – Мінск, 2010.

Тэма 2. Станаўленне, сутнасць і асаблівасці двухмоўнага выхавання і навучання дзяцей дашкольнага ўзросту ў Беларусі

1. Сацыялінгвістычная сітуацыя ў Беларусі, яе ўплыў на сферу дашкольнай адукацыі. Закон аб мовах Беларускай ССР.

2. Пытанні маўленчага развіцця дашкольнікаў у Канцэпцыі развіцця дашкольнай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь (2000 г.). Статус беларускай мовы для рускамоўных дзяцей у Беларусі.

3. Асаблівасці руска-беларускага двухмоўя ў дашкольнікаў. Рэцэптыўнае і рэпрадуктыўнае двухмоўе. Усведамленне дзецьмі двухмоўнай рэчаіснасці, іх стаўленне да яе. Памылкі інтэрферэнцыі ў маўленні дашкольнікаў.

4. Мэта навучання беларускай мове. Дыдактычныя, выхаваўчыя, развіццёвыя і сацыялізуючая мэтавыя арыентацыі навучання.

5. Задачы і змест работы па развіцці маўлення ў вучэбнай праграме дашкольнай адукацыі. Узаемасувязь у навучанні беларускай і рускай мовам.

6. Лінгвакультуралагічны аспект ў навучанні дзяцей дашкольнага ўзросту беларускай мове.

7. Узрост, з якога трэба пачынаць навучанне беларускай мове як другой роднай. Прынцып “адна асоба ў адной сітуацыі зносін – адна мова”.

8. Стварэнне натуральнай беларускамоўнай атмасферы ва ўстанове дашкольнай адукацыі як умова авалодання дзецьмі дашкольнага ўзросту маўленнем на беларускай мове.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

3. Старжынская, Н. С. Крылаў не мае, а хутка лятае. Лінгвістычныя гульні для дзяцей 4 – 7 гадоў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

4. Старжынская, Н. С. Вучымся гаварыць на роднай мове: вучэбны наглядны дапаможнік / Н.С. Старжынская. Д.М. Дубініна. – Мінск, 2010.

Тэма 3. Спецыфіка навучання рускамоўных дашкольнікаў беларускай мове як роднай

1. Стратэгія навучання дашкольнікаў беларускай мове. Л.С. Выгоцкі аб шляхах авалодання роднай і другой мовамі. Своеасаблівасць “стыхійнай” і арганізаванай формаў авалодання беларускай мовай. Суадносіны паміж рэцэптыўным і прадуктыўным двухмоўем дзяцей.

2. Спонтанная, вучэбна-маўленчая, мастацка-маўленчая і моўна-пазнавальная дзейнасць дашкольнікаў у працэсе авалодання беларускай мовай.

3. Фарміраванне моўных абагульненняў – асноўны прынцып навучання дашкольнікаў беларускай мове. Узроставыя магчымасці дашкольнікаў у засваенні моўнага матэрыялу.

4. Роля рускай мовы у асваенні беларускай. Маўленчая устаноўка.

5. Матывацыя маўленчых дзеянняў дашкольнікаў на беларускай мове. Тры класы матываў паводле П.Я. Гальперына.

6. Гульня як крыніца матыву маўленчай дзейнасці у дашкольнікаў.

7. Матывацыя маўленчай, вучэбна-маўленчай, мастацка-маўленчай і моўна-пазнавальнай дзейнасці. Іерархічнасць сістэмы моўных гульняў па навучанні дашкольнікаў беларускай мове.

8. Сістэматызацыя зместу развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў у сітуацыі руска-беларускага двухмоўя. Сінхранічная і дыяхранічная пераемнасць моўнага і маўленчага матэрыялу.

Літаратура.

1. Паліева, Т.У. Развіццё білінгвальнай адукацыі дашкольнікаў у Беларусі (другая палова XX ст. – пачатак XI): манаграфія / Т.У. Паліева. – Мазыр, 2008.

2. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

3. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

4. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

5. Старжынская, Н.С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Д. М. Дубініна. – Мінск., 2008.

6. Старжынская, Н. С. Вучымся гаварыць на роднай мове: вучэбны наглядны дапаможнік / Н.С. Старжынская. Д.М. Дубініна. – Мінск, 2010.

Тэма 4. Камунікатыўная накіраванасць развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

1. Развіццё ў дзяцей “чуцця” беларускай мовы.
2. Выкарыстанне фальклорных твораў для развіцця рэцэптыўнага і рэпрадуктыўнага двухмоўя, “увядзення” дзяцей у беларускую мову.
3. Роля дыдактычнай лялькі ў развіцці беларускага маўлення дзяцей.
4. “Літаратурны мінімум” дашкольніка. Нацыянальны маўленчы этыкет як кампанент культуры маўленчых зносін дашкольнікаў.
5. Арганізацыя пазасітуацыйна-пазнавальных і пазасітуацыйна-асобасных беларускамоўных зносін дашкольнікаў.
6. Фальклорныя творы як аснова для пазнавальных і асобасных гутарак.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і метадыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.
2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.
3. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.
4. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.
5. Дубініна, Д.М. Культура Беларусі ў казках і паданнях / Д.М. Дубініна, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2008.
6. Дубініна, Д.М. Родныя вобразы ў паэтычным слове: у 2 ч. / Д.М. Дубініна. – Мінск, 2012.
7. Дубініна, Д.М. Родная прырода ў вуснай народнай творчасці / Д.М. Дубініна, А.А. Страха, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2012.
8. Старжынская, Н. С. Крылаў не мае, а хутка лятае. Лінгвістычныя гульні для дзяцей 4 – 7 гадоў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

Тэма 5. Мастацка-маўленчая дзейнасць як сродак развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

1. Азнаямленне дзяцей з малымі формамі беларускага фальклору.
2. Беларускія прыказкі, прымаўкі і загадкі.
3. Метадыка работы з беларускай народнай казкай.
4. Задачы і змест азнаямлення дзяцей з творамі беларускіх пісьменнікаў.
5. Метадыка выкарыстання твораў беларускіх пісьменнікаў ва ўстанове дашкольнай адукацыі
6. Народныя гульні, рухавыя гульні з мастацкім словам, іх роля ў развіцці маўлення.
7. Метадыка правядзення беларускіх народных свят і забаў.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.
2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.
3. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.
4. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.
5. Дубініна, Д.М. Культура Беларусі ў казках і паданнях / Д.М. Дубініна, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2008.
6. Дубініна, Д.М. Родныя вобразы ў паэтычным слове: у 2 ч. / Д.М. Дубініна. – Мінск, 2012.
7. Дубініна, Д.М. Родная прырода ў вуснай народнай творчасці / Д.М. Дубініна, А.А. Страха, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2012.
8. Старжынская, Н. С. Крылаў не мае, а хутка лятае. Лінгвістычныя гульні для дзяцей 4 – 7 гадоў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

Тэма 6. Развіццё беларускага слоўніка ў дзяцей дашкольнага ўзросту

1. Слоўнік роднай мовы як адлюстраванне нацыянальнага светапогляду.
2. Асаблівасці лексікі беларускай мовы ў параўнанні з рускай. Значэнне слоўнікавай работы.
3. Крытэрыі адбору лексікі для заняткаў па развіцці маўлення.
4. Методыка ўвядзення і замацавання слоўніка.
5. Работа над сэнсавым бокам слова.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.
2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.
3. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.
4. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.

Тэма 7. Методыка фарміравання граматычнага ладу маўлення ў дзяцей дашкольнага ўзросту

1. Асаблівасці граматыкі беларускай мовы ў параўнанні з рускай.

2. Крытэрыі адбору граматычнага матэрыялу для развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў.

3.Паслядоўнасць увядзення граматычных форм беларускай мовы.

4. Этапы авалодання дзецьмі граматычнымі элементамі маўлення (паводле А.І. Негнявіцкай, А.М. Шахнаровіча).

5. Фарміраванне ў дзяцей навыкаў змянення слоў па формах, утварэння новых слоў, пабудовы сказаў на беларускай мове.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

3. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

4. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.

Тэма 8. Методыка выхавання гукавой культуры беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

1.Параўнальная характарыстыка фанемных сістэм рускай і беларускай моў.

2.Задачы навучання беларускаму вымаўленню.

3. Крытэрыі адбору фанемных адзінак і паслядоўнасць іх увядзення.

4. Методыка фарміравання правільнага вымаўлення гукаў і слоў.

5. Знаёмства дзяцей з арфаэпічнымі асаблівасцямі беларускага маўлення.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

3. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

4. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.

Тэма 9. Методыка развіцця прадуктыўнага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

1. Асаблівасці выбару тэм для заняткаў па развіцці беларускага маўлення дзяцей лашкольнага ўзросту.

2. Асноўныя прынцыпы фарміравання звязнага (дыялагічнага і маналагічнага) беларускага маўлення дашкольнікаў.

4. Развіццё выразнасці і вобразнасці маўлення у дашкольнікаў.

5. Інтэграваны падыход да развіцця рускага і беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і метадыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

3. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

4. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.

Тэма 10. Методыка азнаямлення дзяцей з нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа

1. Методыка азнаямлення дзяцей дашкольнага ўзросту з беларускім фальклорам, нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа.

2. Методыка правядзення беларускіх народных свят.

Літаратура.

1. Старжынская, Н.С. Тэорыя і метадыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

2. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

3. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

4. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.

5. Дубініна, Д.М. Культура Беларусі ў казках і паданнях / Д.М. Дубініна, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2008.

6. Дубініна, Д.М. Родная прырода ў вуснай народнай творчасці / Д.М. Дубініна, А.А. Страха, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2012.

7. Старжынская, Н. С. Крылаў не мае, а хутка лятае. Лінгвістычныя гульні для дзяцей 4 – 7 гадоў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

8. Старжынская, Н. С. Вучымся гаварыць на роднай мове: вучэбны наглядны дапаможнік / Н.С. Старжынская. Д.М. Дубініна. – Мінск, 2010.

РАЗДЗЕЛ КАНТРОЛЮ ВЕДАЎ

Пытанні да экзамену

1. Білінгвізм як сацыяльна-культурны і псіхалага-педагагічны феномен
2. Псіхалага-лінгвістычная характарыстыка білінгвізму.
3. Праблемы ранняга двухмоўя.
4. Асноўныя метады навучання другой мове дзяцей дашкольнага ўзросту.
5. Станаўленне, сутнасць і асаблівасці двухмоўнага выхавання і навучання дзяцей дашкольнага ўзросту ў Беларусі
6. Сацыялінгвістычная сітуацыя ў Беларусі, яе ўплыў на сферу дашкольнай адукацыі. Закон аб мовах Беларускай ССР.
7. Пытанні маўленчага развіцця дашкольнікаў у Канцэпцыі развіцця дашкольнай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь (2000 г.).
8. Асаблівасці руска-беларускага двухмоўя ў дашкольнікаў.
9. Мэта навучання беларускай мове. Дыдактычныя, выхаваўчыя, развіцёвыя і сацыялізуючая мэтавыя арыентацыі навучання.
10. Задачы і змест работы па развіцці маўлення ў вучэбнай праграме дашкольнай адукацыі.
11. Лінгвакультуралагічны аспект ў навучанні дзяцей дашкольнага ўзросту беларускай мове.
12. Спецыфіка навучання рускамоўных дашкольнікаў беларускай мове як роднай.
13. Стратэгія навучання дашкольнікаў беларускай мове. Л.С. Выгоцкі аб шляхах авалодання роднай і другой мовамі.
14. Фарміраванне моўных абагульненняў – асноўны прынцып навучання дашкольнікаў беларускай мове.
15. Гульня як крыніца матыву маўленчай дзейнасці у дашкольнікаў.
16. Камунікатыўная накіраванасць развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту.
17. Роля дыдактычнай лялькі ў развіцці беларускага маўлення дзяцей.
18. Нацыянальны маўленчы этыкет як кампанент культуры маўленчых зносін дашкольнікаў.
19. Арганізацыя пазасітуацыйна-пазнавальных і пазасітуацыйна-асобасных беларускамоўных зносін дашкольнікаў.
20. Мастацка-маўленчая дзейнасць як сродак развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту
21. Азнямленне дзяцей з малымі формамі беларускага фальклору.
22. Методыка работы з беларускай народнай казкай.

23. Задачи і змест азнаямлення дзяцей з творамі беларускіх пісьменнікаў.

24. Методыка выкарыстання твораў беларускіх пісьменнікаў ва ўстанове дашкольнай адукацыі

25. Народныя гульні, рухавыя гульні з мастацкім словам, іх роля ў развіцці маўлення.

26. Методыка правядзення беларускіх народных свят і забаў.

27. Развіццё беларускага слоўніка ў дзяцей дашкольнага ўзросту

28. Методыка фарміравання граматычнага ладу маўлення ў дзяцей дашкольнага ўзросту

29. Методыка выхавання гукавой культуры беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

30. Методыка развіцця прадуктыўнага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

31. Методыка азнаямлення дзяцей дашкольнага ўзросту з беларускім фальклорам, нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа.

32. Методыка правядзення беларускіх народных свят.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ДАПАМОЖНЫ РАЗДЗЕЛ

Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце БДПУ

_____ С.І.Копцева

_____ 2015 г.

Рэгістрацыйны № УД _____ /баз.

Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

**Вучэбная праграма ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасці**

1-01 01 01 Дашкольная адукацыя

2015 г.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

СКЛАДАЛЬНІК:

Н.С.Старжинская, доктар педагагічных навук, прафесар кафедры методык дашкольнай адукацыі

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

А.Л.Давідовіч, намеснік начальніка Упраўлення дашкольнай адукацыі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, кандыдат педагагічных навук

Л.А.Хадановіч, загадчык лабараторыі дашкольнай адукацыі НМУ «Нацыянальны інстытут адукацыі» Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, дацэнт, кандыдат педагагічных навук

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай методык дашкольнай адукацыі (пракакол № 8 ад 10.03.2015г.);

Загадчык кафедры

методык дашкольнай адукацыі

Д.М.Дубініна

Саветам факультэта дашкольнай адукацыі установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (пракакол № 8 ад 11.03.2015г.);

Старшыня савета

факультэта дашкольнай адукацыі

А.М.Каспяровіч

Навукова – метадычным саветам установы адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» (пракакол № 3 ад 17.03.2015г.)

фармленне вучэбнай праграмы і суправаджаючых матэрыялаў дзеючым патрабаванням Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адпавядае

Метадыст

вучэбна-метадычнага

ўпраўлення БДПУ

Г.В.Вінаградава

Адказы за рэдакцыю: Н.С.Старжинская

Адказы за выпуск: Н.С.Старжинская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

“Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” – вучэбная дысцыпліна, якая змяшчае сістэматызаваныя навуковыя веды пра развіццё маўлення і беларускамоўных зносін дзяцей дашкольнага ўзросту ва ўмовах блізкароднаснага білінгвізму.

Вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” накіравана на паспяховую рэалізацыю мэтаў і задач навучання метадыцы развіцця беларускага маўлення ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму будучых педагогаў дашкольнай адукацыі ва ўстановах вышэйшай педагагічнай адукацыі першай ступені.

Актуальнасць зместу вучэбнай праграмы “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” вызначаецца тым, што ў ім адлюстраваны комплексны падыход да вырашэння задач развіцця маўлення і беларускамоўных зносін ва ўстанове дашкольнай адукацыі ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму.

Мэта выкладання і вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту”:

фарміраванне прафесійнай кампетэнтнасці будучага педагога ў галіне метадыкі развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму; фарміраванне падрыхтаванасці студэнтаў да арганізацыйна-кіраўніцкай, навукова-метадычнай дзейнасці ў галіне маўленчага развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму.

Задачи вывучэння вучэбнай дысцыпліны складаюцца ў набыцці студэнтамі **акадэмічных кампетэнцый**, аснову якіх складае здольнасць да самастойнага пошука вучэбна-інфармацыйных рэсурсаў, авалодванне метадамі набыцця і асэнсавання ведаў:

- асноўных паняццяў “білінгвальная адукацыя”, “білінгвальнае навучанне”, “білінгвальнае выхаванне” і асаблівасцей білінгвальнай дашкольнай адукацыі ў Беларусі;
- ролі беларускай мовы як аднаго з фундаментальных і універсальных аспектаў нацыянальнай культуры;
- ролі нацыянальнай мовы ў псіхічным развіцці дзіцяці;
- працэсу беларускамоўнага развіцця дзяцей дашкольнага ўзросту як сродку інкультурацыі;
- механізмаў авалодання роднай і другой мовамі, асаблівасцей руска-беларускага двухмоўя дашкольнікаў;
- аб працэсе развіцця маўлення і маўленчых зносін дзяцей ў сітуацыі блізкароднаснага руска-беларускага білінгвізму;
- спецыфікі зместу і метадаў дашкольнай дыдактыкі.

Задачи выкладання вучэбнай дысцыпліны складаюцца ў фарміраванні сацыяльна-асобасных і прафесійных кампетэнцый, аснова якіх заключаецца ў ведах і ўжыванні:

- сучасных канцэпцый і тэхналогій навучання другой мове, развіцця беларускага маўлення і навучання нацыянальнай роднай мове дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага руска-беларускага білінгвізму;
- дыягностыкі, праектавання і канструявання працэсу развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту ў сітуацыі блізкароднаснага двухмоўя;
- эфектыўных метадаў і прыёмаў развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту;

У першых чатырох тэмах раскрываюцца тэарэтычныя асновы развіцця беларускага маўлення і навучання беларускай мове рускамоўных дашкольнікаў у сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму. У гэтай сувязі разглядаюцца механізмы і ўмовы авалодання дзецьмі роднай і другой мовамі. Асаблівая ўвага надаецца канцэптואльным асновам беларускамоўнага развіцця рускамоўных дашкольнікаў.

Наступныя тэмы можна разглядаць як тэарэтыка-метадычныя. У кожнай з іх пытанні метадыкі развіцця беларускага маўлення і навучання беларускай мове цесна звязаны з данымі аб асаблівасцях развіцця маўлення дзяцей на першай засвоенай мове (рускай), параўнальным матэрыялам па беларускай і рускай лексіцы, граматыцы, фанетыцы.

Спецыфічнае месца займае апошняя тэма, звязаная з выкарыстаннем народнай педагогікі ў развіцці маўлення дзяцей, азнаямленнем іх з нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа.

Месца вучэбнай дысцыпліны ў сістэме падрыхтоўкі спецыялістаў.

Вучэбная дысцыпліна “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” уваходзіць у пералік дысцыплін кампаненту установы вышэйшай адукацыі. Выкладанне вучэбнай дысцыпліны “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” абапіраецца на раней праслуханыя студэнтамі курсы сучаснай беларускай мовы (беларуская мова як знакавая сістэма), беларускай дзіцячай літаратуры (характарыстыка твораў дзіцячай літаратуры), агульнай і дзіцячай псіхалогіі (заканмернасці псіхічнага развіцця дзіцяці, антагенез маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту), дашкольнай педагогікі (метады і прыёмы навучання дзяцей дашкольнага ўзросту), тэорыі і метадыкі развіцця маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту (сістэма работы па развіцці маўлення і навучання дзяцей роднай мове, асноўныя накірункі работы па развіцці маўлення і навучанні дзяцей роднай мове).

Вывучэнне вучэбнай дысцыпліны “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” павінна забяспечыць фарміраванне ў студэнтаў акадэмічных кампетэнцый, якія ўключаюць ведаў і ўменні па вивучаемай

вучэбнай дысцыпліне; сацыяльна-асобасных кампетэнцый, якія ўключаюць культурна-каштоўнасныя арыентацыі, веданне ідэалагічных, маральных каштоўнасцей грамадства і дзяржавы і ўменне прытрымлівацца ім; прафесійных кампетэнцый, якія ўключаюць здольнасць вырашаць задачы, распрацоўваць планы і забяспечваць іх выкананне ў абранай сферы прафесійнай дзейнасці.

Патрабаванні да акадэмічных кампетэнцый

Студэнт павінен:

Ак- 1. Умець прымяняць базавыя навукова-тэарэтычныя веды для вырашэння тэарэтычных і практычных задач

Ак- 5. Быць здольным выдвігаць новыя ідэі (валодаць крэатыўнасцю)

Ак- 7. Мець навыкі, звязаныя з выкарыстаннем тэхнічных прылад, кіраваннем інфармацыяй і працай з кампутарам

Ак- 8. Валодаць навыкамі вуснай і пісьмовай камунікацыі.

Ак- 11. Умець рэгуляваць адукацыйныя адносіны і ўзаемадзеянне ў педагагічным працэсе.

Патрабаванні да сацыяльна-асобасных кампетэнцый

Студэнт павінен:

СЛК - 3. Валодаць здольнасцю да міжасобасных камунікацый.

СЛК -4. Валодаць навыкамі здароўязберажэння.

СЛК -7. Быць здольным да ажыццяўлення самаадукацыі і самаўдасканалення прафесійнай дзейнасці.

СЛК -8. Быць здольным да рэалізацыі каштоўнасна-арыентаванай дзейнасці.

Патрабаванні да прафесійным кампетэнцыяў

Студэнт павінен:

ПК- 1. Эфектыўна рэалізоўваць адукацыйную дзейнасць.

ПК- 3. Выкарыстоўваць аптымальныя метады, формы, сродкі навучання.

ПК- 4. Ажыццяўляць аптымальны адбор і эфектыўна рэалізоўваць тэхналогіі навучання.

ПК- 5. Арганізоўваць і праводзіць навучальныя заняткі розных відаў.

ПК- 6. Арганізоўваць самастойную працу дзяцей дашкольнага ўзросту.

ПК- 7. Эфектыўна рэалізоўваць выхаваўчую дзейнасць.

ПК- 8. Выкарыстоўваць аптымальныя метады, формы, сродкі выхавання.

ПК-9. Ажыццяўляць аптымальны адбор і эфектыўна рэалізоўваць тэхналогіі выхавання.

ПК-10. Арганізоўваць і праводзіць выхаваўчыя мерапрыемствы.

ПК-11. Фарміраваць базавыя кампаненты культуры асобы выхаванца.

ПК-14. Развіваць навыкі самастойнай працы дзяцей дашкольнага ўзросту з гульнявым, мастацкім, дыдактычнымі матэрыяламі.

ПК-16. Арганізоўваць і праводзіць карэкцыйна-педагагічную дзейнасць з выхаванцамі.

ПК-18. Ажыццяўляць прафілактыку парушэнняў у развіцці эмацыйнай і паводзіннай сфер дзяцей дашкольнага ўзросту.

ПК-19. Эфектыўна рэалізоўваць каштоўнасна-арыентаваную дзейнасць з дзецьмі і бацькамі.

ПК-20. Фармуляваць дыягностыка адукацыйныя і выхаваўчыя мэты.

Патрабаванні да засваення вучэбнай дысцыпліны “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” вызначаны вучэбнай праграмай вучэбнай дысцыпліны кампаненту установы вышэйшай адукацыі.

У выніку вывучэння вучэбнай дысцыпліны “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту” студэн павінен

ведаць:

заканмернасці засваення дзецьмі другой мовы;

мэту, задачы і змест развіцця вуснага беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту ва ўстановах дашкольнай адукацыі з рускай мовай навучання;

асаблівасці фарміравання ўменняў маўленчай дзейнасці дашкольнікаў ў сітуацыі блізкароднаснага білінгвізму;

пабудову педагагічнага працэсу навучання рускамоўных дашкольнікаў нацыянальнай мове;

канкрэтныя спосабы (метады і прыёмы) беларускамоўнага развіцця дзяцей, азнаямлення іх з беларускай культурай.

умець:

выбіраць найбольш эфектыўныя метады і прыёмы навучання рускамоўных дзяцей беларускай мове;

мадэліраваць, арганізоўваць і кіраваць працэсам дыдактычных беларускамоўных зносін;

састаўляць план-канспект мерапрыемстваў па развіцці беларускага маўлення, планаваць асобны камунікатыўны акт, аналізаваць яго эфектыўнасць.

валодаць:

беларускамоўных зносін з дзецьмі, бацькамі, педагогамі;

арганізацыі работы па павышэнні культуры маўлення і ўзроўню азнаёмленасці з беларускай культурай педагогаў і бацькоў;

Асноўнымі метадамі (тэхналогіямі) навучання, што адэкватна адказваюць мэтам вывучэння дадзенай дысцыпліны з’яўляюцца: праблемнае навучанне; камунікатыўныя тэхналогіі, якія заснаваны, на актыўных формах і метадах навучання (дыскусія, прэс-канферэнцыя і інш.); гульнёвыя тэхналогіі (дзелавыя, ролевыя, імітацыйныя гульні).

Выкладанне дысцыпліны ажыццяўляецца ў розных формах вучэбнай работы: праз лекцыі, практычныя заняткі. Шырока выкарыстоўваюцца тэхнічныя, мультымедычныя сродкі навучання.

Структура вучэбнай праграмы па вучэбнай дысцыпліне “Развіццё беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту”: прыкладны тэматычны план, змест вучэбнага матэрыялу, інфармацыйна-метадычная частка, пералік рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі, пратакол узгаднення вучэбнай праграмы.

Усяго на вывучэнне вучэбнай дысцыпліны адводзіцца 70 акадэмічных гадзін. Размеркаванне аудыторных гадзін па відах заняткаў: 46 гадзін – лекцыі, 24 гадзіны – практычныя заняткі. Цякуюча атэстацыя праводзіцца ў адпаведнасці з вучэбным планам па спецыяльнасці ў форме экзамена (5 семестр).

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ темы	Назва раздзелаў і тэм	Колькасць аудыторных гадзін		
		Усяго	Лекцыі	Практычныя заняткі
	Раздел I. Навуковыя асновы методыкі развіцця беларускага маўлення			
1	Білінгвізм як сацыяльна-культурны і псіхалага-педагагічны феномен.	6	4	2
2	Станаўленне, сутнасць і асаблівасці двухмоўнага выхавання і навучання дзяцей дашкольнага ўзросту ў Беларусі.	6	4	2
3	Спецыфіка навучання рускамоўных дашкольнікаў беларускай мове як роднай	6	4	2
	Раздел II. Асноўныя напрамкі работы па развіцці беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту			
4	Камунікатыўная накіраванасць развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту	6	4	2

5	Мастацка-маўленчая дзейнаць як сродак развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту	10	6	4
6	Развіццё беларускага слоўніка ў дзяцей дашкольнага ўзросту	6	4	2
7	Методыка фарміравання граматычнага ладу беларускага маўлення ў дзяцей дашкольнага ўзросту	6	4	2
8	Методыка выхавання гукавой культуры беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту	6	4	2
9	Методыка развіцця прадуктыўнага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту	8	6	2
10	Методыка азнаямлення дзяцей з нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа	10	6	4
	Колькасць гадзін:	70	46	24

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Раздзел I. Навуковыя асновы методыкі развіцця беларускага маўлення

Тэма 1. Білінгвізм як сацыяльна-культурны і псіхалага-педагагічны феномен

Сутнасць паняццяў “родная мова”, “нацыянальная мова”, “другая мова”, “закежная мова”. Псіхалага-лінгвістычная характарыстыка білінгвізму; рэцэптыўны, рэпрадуктыўны і прадуктыўны білінгвізм; нарматыўны, аднабакова-нарматыўны і ненарматыўны білінгвізм; каардынацыйны і субардынацыйны білінгвізм; натуральны і штучны білінгвізм. З’явы інтэрферэнцыі і транспазіцыі ў маўленні білінгва.

Праблемы ранняга двухмоўя. Узрост, спрыяльны для пачатку авалодання другой мовай. Суадносіны роднай і другой моў у навучальным працэсе. Уплыў двухмоўя на разумовае развіццё дзяцей. Праблема засваення другой мовы як сродку камунікацыі.

Асноўныя метады навучання другой мове дзяцей дашкольнага ўзросту.

Сутнасць паняццяў “білінгвальная адукацыя”, “білінгвальнае навучанне”, “білінгвальнае выхаванне”.

Тэма 2. Станаўленне, сутнасць і асаблівасці двухмоўнага выхавання і навучання дзяцей дашкольнага ўзросту ў Беларусі

Сацыялінгвістычная сітуацыя ў Беларусі, яе ўплыў на сферу дашкольнай адукацыі. Закон аб мовах Беларускай ССР. Пытанні маўленчага развіцця дашкольнікаў у Канцэпцыі развіцця дашкольнай адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь (2000 г.). Статус беларускай мовы для рускамоўных дзяцей у Беларусі.

Асаблівасці руска-беларускага двухмоўя ў дашкольнікаў. Рэцэптыўнае і рэпрадуктыўнае двухмоўе. Усведамленне дзецьмі двухмоўнай рэчаіснасці, іх стаўленне да яе. Памылкі інтэрферэнцыі ў маўленні дашкольнікаў.

Мэта навучання беларускай мове. Дыдактычныя, выхаваўчыя, развіццёвыя і сацыялізуючая мэтавыя арыентацыі навучання. Задачы і змест работы па развіцці маўлення ў вучэбнай праграме дашкольнай адукацыі. Узаемасувязь у навучанні беларускай і рускай мовам. Лінгвакультуралагічны аспект ў навучанні дзяцей дашкольнага ўзросту беларускай мове.

Узрост, з якога трэба пачынаць навучанне беларускай мове як другой роднай. Прынцып “адна асоба ў адной сітуацыі зносін – адна мова”. Стварэнне натуральнай беларускамоўнай атмасферы ва ўстанове дашкольнай адукацыі як умова авалодання дзецьмі дашкольнага ўзросту маўленнем на беларускай мове.

Тэма 3. Спецыфіка навучання рускамоўных дашкольнікаў беларускай мове як роднай

Стратэгія навучання дашкольнікаў беларускай мове. Л.С. Выгоцкі аб шляхах авалодання роднай і другой мовамі. Своеасаблівасць “стыхійнай” і арганізаванай формаў авалодання беларускай мовай. Суадносіны паміж рэцэптыўным і прадуктыўным двухмоўем дзяцей. Спонтанная, вучэбна-маўленчая, мастацка-маўленчая і моўна-пазнавальная дзейнасць дашкольнікаў у працэсе авалодання беларускай мовай.

Фарміраванне моўных абагульненняў – асноўны прынцып навучання дашкольнікаў беларускай мове. Узроставыя магчымасці дашкольнікаў у засваенні моўнага матэрыялу. Роля рускай мовы у асваенні беларускай. Маўленчая устаноўка.

Матывацыя маўленчых дзеянняў дашкольнікаў на беларускай мове. Тры класы матываў паводле П.Я. Гальперына. Гульня як крыніца матыву маўленчай дзейнасці у дашкольнікаў. Матывацыя маўленчай, вучэбна-маўленчай, мастацка-маўленчай і моўна-пазнавальнай дзейнасці. Іерархічнасць сістэмы моўных гульняў па навучанні дашкольнікаў беларускай мове.

Сістэматызацыя зместу развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў у сітуацыі руска-беларускага двухмоўя. Сінхранічная і дыяхранічная пераемнасць моўнага і маўленчага матэрыялу.

Раздзел II. Асноўныя напрамкі работы па развіцці беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

Тэма 4. Камунікатыўная накіраванасць развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

Развіццё ў дзяцей “чуцця” беларускай мовы. Выкарыстанне фальклорных твораў для развіцця рэцэптыўнага і рэпрадуктыўнага двухмоўя, “увядзення” дзяцей у беларускую мову. Роля дыдактычнай лялькі ў развіцці беларускага маўлення дзяцей. “Літаратурны мінімум” дашкольніка. Нацыянальны маўленчы этыкет як кампанент культуры маўленчых зносін дашкольнікаў.

Арганізацыя пазасітуацыйна-пазнавальных і пазасітуацыйна-асобасных беларускамоўных зносін дашкольнікаў. Фальклорныя творы як аснова для пазнавальных і асобасных гутарак.

Тэма 5. Мастацка-маўленчая дзейнасць як сродак развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

Азняямленне дзяцей з малымі формамі беларускага фальклору. Беларускія прыказкі, прымаўкі і загадкі. Методыка работы з беларускай народнай казкай.

Задачы і змест азняямлення дзяцей з творамі беларускіх пісьменнікаў. Методыка выкарыстання твораў беларускіх пісьменнікаў ва ўстанове дашкольнай адукацыі

Народныя гульні, рухавыя гульні з мастацкім словам, іх роля ў развіцці маўлення.

Методыка правядзення беларускіх народных свят і забаў.

Тэма 6. Развіццё беларускага слоўніка ў дзяцей дашкольнага ўзросту

Слоўнік роднай мовы як адлюстраванне нацыянальнага светапогляду. Асаблівасці лексікі беларускай мовы ў параўнанні з рускай. Значэнне слоўнікавай работы. Крытэрыі адбору лексікі для заняткаў па развіцці маўлення. Методыка ўвядзення і замацавання слоўніка. Работа над сэнсавым бокам слова.

Тэма 7. Методыка фарміравання граматычнага ладу маўлення ў дзяцей дашкольнага ўзросту

Асаблівасці граматыкі беларускай мовы ў параўнанні з рускай. Крытэрыі адбору граматычнага матэрыялу для развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў. Паслядоўнасць увядзення граматычных форм беларускай мовы. Этапы авалодання дзецьмі граматычнымі элементамі маўлення (паводле А.І. Негнявіцкай, А.М. Шахнаровіча). Фарміраванне ў дзяцей навыкаў змянення слоў па формах, утварэння новых слоў, пабудовы сказаў на беларускай мове.

Тэма 8. Методыка выхавання гукавой культуры беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

Параўнальная характарыстыка фанемных сістэм рускай і беларускай моў. Задачы навучання беларускаму вымаўленню. Крытэрыі адбору фанемных адзінак і паслядоўнасць іх увядзення. Методыка фарміравання правільнага вымаўлення гукаў і слоў. Знаёмства дзяцей з арфаэпічнымі асаблівасцямі беларускага маўлення.

Тэма 9. Методыка развіцця прадуктыўнага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту

Асаблівасці выбару тэм для заняткаў па развіцці беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту. Асноўныя прынцыпы фарміравання звязнага (дыялагічнага і маналагічнага) беларускага маўлення дашкольнікаў. Развіццё выразнасці і вобразнасці маўлення у дашкольнікаў.

Інтэграваны падыход да развіцця рускага і беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту.

Тэма 10. Методыка азнаямлення дзяцей з нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа

Методыка азнаямлення дзяцей дашкольнага ўзросту з беларускім фальклорам, нацыянальнымі традыцыямі і культурай беларускага народа.

Методыка правядзення беларускіх народных свят.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Асноўная:

1. Паліева, Т.У. Развіццё білінгвальнай адукацыі дашкольнікаў у Беларусі (другая палова XX ст. – пачатак XI): манаграфія / Т.У. Паліева. – Мазыр, 2008.

2. Старжынская, Н.С. Тэорыя і методыка развіцця беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2000.

3. Старжынская Н.С. Развіццё беларускага маўлення як сродку камунікацыі / Н.С. Старжынская, Дз.М. Дубініна. – Мінск, 2001.

4. Старжынская, Н.С. Маўленчае і лінгвістычнае развіццё дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

5. Старжынская, Н. С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў / Н.С. Старжынская. Дз.М. Дубініна. - Мінск., 2008.

Дадатковая:

6. Дубініна, Д.М. Культура Беларусі ў казках і паданнях / Д.М. Дубініна, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2008.

7. Дубініна, Д.М. Родныя вобразы ў паэтычным слове: у 2 ч. / Д.М. Дубініна. – Мінск, 2012.

8. Дубініна, Д.М. Родная прырода ў вуснай народнай творчасці / Д.М. Дубініна, А.А. Страха, Д.Ул. Дубінін. – Мінск, 2012.

9. Старжынская, Н. С. Крылаў не мае, а хутка лятае. Лінгвістычныя гульні для дзяцей 4 – 7 гадоў / Н.С. Старжынская. – Мінск, 2007.

10. Старжынская, Н.С. Развіццё беларускага маўлення дашкольнікаў/ Н.С. Старжынская. Д. М. Дубініна. – Мінск., 2008.

11. Старжынская, Н. С. Вучымся гаварыць на роднай мове: вучэбны наглядны дапаможнік / Н.С. Старжынская. Д.М. Дубініна. – Мінск, 2010.

Пералік рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі

Асноўным сродкам дыягностыкі засваення ведаў і авалодання неабходнымі ўменнямі і навыкамі па дысцыпліне "Методыка развіцця беларускага маўлення дзяцей дашкольнага ўзросту» з'яўляецца праверка заданняў разнастайнага тыпу (рэпрадуктыўных, рэканструктыўных, варыятыўных), што выконваюцца ў рамках гадзін, якія адводзяцца на лекцыі, і практычныя заняткі.

У якасці формы выніковага кантролю па дысцыпліне рэкамендаваны экзамен.

Для аператыўнага кантролю і самакантролю ведаў і ўменняў студэнтаў па дадзенай дысцыпліне можна выкарыстоўваць наступныя сродкі дыягностыкі: кампутарнае тэставанне, пісьмовую працу, вусныя кантрольныя пытанні і заданні; экспрэс-апытанне; праблемныя педагагічныя сітуацыі, калёквіум.